Dr. Ravasaheb Kerappa Shelake
Associate Professor
Acharya Jawadekar College of Education, Gargoti
Mob-8275459230
E mail ID-drrrkshelake@gmail.com

Published Papers List 2017-2018

I) Published Papers in Refereed Journals as notified by the UGC

Sr. No	Title with Page Nos.	Journal	ISSN ISBN No.	Impact Factor If any	Whether principal author/ corresponding author / Guide
1	महाराष्ट्र राज्यातील विद्यापीठांच्या बी . एड.अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासितेसबंधी पाठ्याक्रमाच्या एन शालेय आराखडा आणि .ई.टी.सी. आंतरवासिता मार्गदर्शक तत्त्वांच्या संदर्भात चिकित्सक अभ्यास पृष्ठ क्र.१७४ ते १७९	Aayushi International Interdisciplinary Research Journal UGC Approved No. 64259	ISSN-2349-638X	3.025	Principal
2	महिला सक्षमीकरणामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भूमिका Page No.230 to 232	Aayushi International Interdisciplinary Research Journal UGC Approved No. 64259	ISSN-2349-638X	3.025	Principal

II) Approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC.

Sr. No.	Title with page nos.	Type of &Authorship	Publisher & ISSN/ ISBN No.	Whether peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author /corresponding author /Guide
1	दोन वर्षीय बी.एड. अभ्यासक्रमातील 'शालेय आंतरवासिता' प्रात्यक्षिकाच्या नियोजन व अंमलबजावणी संबंधी प्रशिक्षणार्थींच्या मतांचा अभ्यास Page.No.20 to 23	corresponding author	मल्हार पब्लिकेशन, पुणे ISBN 978-81-924108-9-0	No	--	corresponding author

2	शिक्षक शिक्षणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या अंमलबजवणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाची भूमिका Page.No. 164 to 166	corresponding author	ISBN 978-93-84801-07-6	No	---	corresponding author
3	ICT चे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अमलबजवणीचा अभ्यास Page.No. 176 to 178	corresponding author	ISBN 978-93-83796-46-5			corresponding author

III) Subject Books, published by National level publishers, with ISBN/ISSN number or State / Central Govt. Publications as approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC.

Sr. No.	Title with page nos.	Type of Book & Authorship	Publisher & ISSN/ ISBN No.	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author /corresponding author /Guide
१	इयत्ता सातवी इतिहास व नागरिकशास्त्र पाठ्यपुस्तक	क्रमिक पाठ्य पुस्तक	महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व	नाही	आहेत	corresponding author
२	इयत्ता नववी इतिहास व राज्यशास्त्र पाठ्यपुस्तक	क्रमिक पाठ्य पुस्तक	महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व	नाही	आहेत	corresponding author
3	ग्रानिक इतिहास लेखन एक नवोपक्रम	सहसंपादक	श्री मौनी विद्यापीठ ,गारगोटीचे मुखपत्र 'ग्रामीण शिक्षण' मौनी उत्सव २६ फेब्रुवारी,२०१७	नाही	आहेत	corresponding author

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION GARGOTI.

PRINCIPAL
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

ISSN -2349-638x
Impact Factor 3.025
UGC Approved No.64259

Rayat Shikshan Sanstha's

Swami Sahajanand Bharati College of Education, Shrirampur

NAAC Re-accredited "A" Grade

Two Day National Annual Conference

In Association with

Maharashtra State Secondary Teacher Educators' Association (MSSTEA)

16 th & 17 th Dec.2017

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal

Special Issue- XVII

On

"Assessment And Accreditation of Teacher Education Institutes "

Editor

Mr.Bhagwat Asaram Shinde
Assistant Professor,
Swami Sahajanand Bharati College of Education,
Shrirampur,Dist. Ahmednagar 413709 (M.S.)

Rayat Shikshan Sanstha's

Swami Sahajanand Bharati College of Education, Shrirampur,Dist. Ahmednagar

Two day National Annual Conference

On

Assessment & Accreditation of Teacher Education Institutes

On

16th & 17th December 2017

In Association with

Maharashtra State Secondary Teacher Educator's Association (MSSTEA)

A Special issue of

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal

Special Issue- XVII ISSN –2349-638x

Impact Factor 3.025

Editor

Mr.Bhagwat Asaram Shinde

Assistant Professor,

Swami Sahajanand Bharati College of Education,

Shrirampur,Dist. Ahmednagar 413709 (M.S.)

PUBLICATION DETAILS

Title	**Assessment & Accreditation of Teacher Education Institutes**
Editor	**Prof. Bhagwat Asaram Shinde**
Editorial Board	**Dr. M.S. Pondhe** Prin. S.S.B. College of Education, Shrirampur **Dr. R.K. Nannar** Asso. Prof. S.S.B. College of Education, Shrirampur **Prof. A.K. Karwar** Asst. Prof. S.S.B. College of Education, Shrirampur **Prof. V.S. Patole** Asst. Prof. S.S.B. College of Education, Shrirampur **Prof. C.M. Bhoye** Asst. Prof. S.S.B. College of Education, Shrirampur **Prof. N.H. Mengal** Librarian, S.S.B. College of Education, Shrirampur
Publisher	**Aayushi International Interdisciplinary Research Journal** **Impact Factor 3.025** **UGC Approved No.64259**
ISSN No.	**2349-638x**
Edition	Published in December 2017
Disclaimer	• We do not warrant the accuracy or completeness of the information, text, graphics, links or other items contained within these articles. • We accept no liability for any loss, damage or inconvenience caused as a result of reliance on such content. • Only the author is the authority for the subjective content and may be contacted. • Any specific advice or reply to query on any content is the personal opinion of the author and is not necessarily subscribed to by anyone else.
©	All rights are reserved
Warning	• No part of this publication may be reproduced, reprinted, translated and stored in the retrieval system, transmitted or utilized in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author. • All disputes are subjected to Ahmednagar Jurisdiction only.

38.	डॉ. प्रतिभा सदाशिव देसाई	बी.एड्. छात्राध्यापकांच्या समाजभिमुख प्रकल्पांतर्गत मूल्यमापनासाठीच्या साधनांचे विकसन	146 To 153
39.	डॉ. महादेव सदाशिव डिसले	शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमांतर्गत तंत्रस्नेही शिक्षक बनविण्यासाठी राबविण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	154 To 158
40	भागवत असाराम शिंदे	शैक्षणिक चित्रपटातून छात्राध्यापकातील शिक्षक उत्तरदायित्व संवर्धन : एक प्रयोग	159 To 162
41.	डॉ. आनंद ज्ञानेश्वर शिंदे	इयत्ता ९ वीच्या भूगोल विषयातील ज्ञानरचनावादी अध्यापन कार्यनीतीच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	163 To 173
42.	डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके	महाराष्ट्र राज्यातील विद्यापीठांच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिसंबंधी पाठ्यक्रमाच्या एन.सी.टी.ई शालेय आंतरवासिता आराखडा आणि मार्गदर्शक तत्वांच्या संदर्भात चिकित्सक अभ्यास	174 To 179
43.	डॉ. शिवाजी नारायणराव शिंदे	नॅक मूल्यांकन व मूल्यनिर्धारणाची सुधारीत प्रक्रिया आणि महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६	180 To 182
44.	कैलास पाडुरंग माळी	दोन वर्ष बी.एड् शिक्षक प्रशिक्षणातील समस्या	183 To 185
45.	डॉ.रविराज अच्युत फुरडे	किशोरावस्था के छात्रों में बढता तनाव—एक समस्या	186 To 187
46.	**डॉ. शर्मिला भाऊसाहेब पारधे**	**सहायक सामग्री के रूप में इलैक्ट्रॉनिक उपकरण**	188 To 192
47.	अरविंद टेके	दोन वर्षाच्या बी.एड. अभ्यासक्रम राबवताना येणाऱ्या समस्या	193 To 194
48.	भागवत असाराम शिंदे	बालकुमार दिवाळी अंकातून शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन संस्काराची रूजवणूक : एक नवोपक्रम	195 To 200
49.	**चंद्रकांत एम. भोये**	**शिक्षणशास्त्र पदवी स्तरावरील दोन वर्षीय शिक्षक प्रशिक्षणाचे परिणाम**	201 To 202
50.	नागेराव संभाजी भुरके	अभ्यासेत्तर उपक्रमांच्या माध्यमातून समाजशास्त्राचे अध्यापन	203 To 205
51.	डॉ. विजय रेवजे	मराठी विषय अध्यापनात व्याख्यान पध्दती व संगणकाचा वापर	206 To 207
52.	**डॉ.व्ही.बी.किडगांवकर**	**सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर दोन वर्षाचा बी.एड. अभ्यासक्रम राबविताना आलेल्या अनुभवांचे विश्लेषण**	208 To 212
53.	ए.के.करवर, व डॉ.व्ही.के.बामने	महाविद्यालयीन नाविन्यपूर्ण उपक्रम : एक अभ्यास	213 To 218
54.	सुनिता मारुती जोगदनकर	इयत्ता ७ वी च्या विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनात व्याख्यान पध्दती आणि Problem Based Learning पध्दतीच्या अध्यापनाच्या परिणामकारकतेचा तुलनात्मक अभ्यास.	219 To 221
55.	ए.के. करवर	महाविद्यालयीन यषाचे गमक : नाविन्यपूर्ण उपक्रम	222 To 224
56.	**ज्योती दिपक कुलकर्णी**	**शिक्षण शास्त्र महाविद्यालयातील छात्राध्यापकांच्या सुक्ष्म अध्यापन कौशल्यांच्या मुल्यमापनात व्हि.डी.ओ. वापराच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास**	225 To 227

महाराष्ट्र राज्यातील विद्यापीठांच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिसंबंधी पाठ्यक्रमाच्या एन.सी.टी.ई शालेय आंतरवासिता आराखडा आणि मार्गदर्शक तत्वांच्या संदर्भात चिकित्सक अभ्यास

प्रा. डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके
सहाय्यक प्राध्यापक
आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
गारगोटी ता. भुदरगड जि.कोल्हापूर

सारांश

बी.एड अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर त्यामधून समृद्ध व्यावसायिक प्रशिक्षण घेतलेले, विविध कौशल्ये आत्मसात केलेले प्रशिक्षणार्थी तयार व्हावेत ही अपेक्षा आहे. मात्र एकवर्षीय बी.एड अभ्यासक्रमाचा कालावधी हा त्यासाठी अपुरा असल्याने तो अभ्यासक्रम दोन वर्षाचा करावा अशी शिफारस कोठारी आयोगाने १९६६ मध्ये केली होती मात्र वर्मा आयोगाच्या शिफारशी नुसार बी.एड अभ्यासक्रम दोन वर्षाचा २०१५-१६ पासून झाला आहे.

या दोन वर्षीय बी.एड अभ्यासक्रमात एन.सी.टी.ई २०१४ च्या रेग्यलेशन नुसार अनेक नाविण्यपुर्ण बदल सूचविले आहेत मात्र यामध्ये शालेय आंतरवासिता यासंबंधीचा समावेश कालावधीच्या व त्या अनुषंगाने करावयाच्या विविध कार्यांचा समावेश केला आहे. इतर सर्व व्यावसायिक अभ्यासकमात आंतरवासितेला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. तसेच बी.एड. या व्यावसायिक अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासिता अत्यंत महत्वाचा घटक आहे. एन.सी.टी.ई.ने जानेवारी २०१६ मध्ये शालेय आंतरराष्ट्रीय आराखडा व मार्गदर्शन तत्वे प्रसिद्ध केली आहे. आहेत. या हा आराखडा व मार्गदर्शन तत्त्वे विचारात घेऊन महाराष्ट्र राज्यातील सर्व अकृषी विद्यापीठांनी दोन वर्षीय बी.एड अभ्यासक्रमात समाविष्ठ असलेल्या शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकांचा चिकित्सक अभ्यास संशोधन पेपरमध्ये केला आहे.

कळीचे शब्द (Key word) - शालेय आंतरवासिता विद्यार्थी शिक्षक, एन.सी.टी.ई, लॅब स्कूल, मेन्टर टिचर इत्यादी .

संशोधनाची गरज व महत्त्व -

एन.सी.टी. ई.ने प्रसिद्ध केलेला शालेय आंतरवासिता आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वे यांचा विचार करता महाराष्ट्रातील विद्यापीठांनी विकसित केलेला दोन वर्षीय बी.एड. अभ्यासक्रम व त्यामधील शालेय आंतरवासिता या प्रात्याक्षिकासंबंधी दिलेली माहिती यामध्ये गुणांचा भारांश, कालावधी, श्रेयांक भारांश, अंतर्गत मूल्यमापनाचे गुण, पाठांची संख्या, मूल्यमापन योजना इत्यादी संबंधीची तुलनात्मक माहिती अभ्यासली आहे. त्यामुळे एन.सी.टी.ई च्या अपेक्षा यानुसार शालेय आंतरवासिता यासंबंधीची सद्दस्थिती लक्षात येणार आहे. तसेच विद्यापीठ निहाय वर नमुदकेलेल्या मुद्दांमध्ये असणारी भिन्नता समजण्यासाठी प्रस्तुत संशोधन गरजेचे आहे. यामधील निष्कर्ष बी.एड अभ्यासक्रम सुधारीत करणा-या तज्ज्ञांना उपयुक्त ठरणार आहेत. तसेच शालेय आंतरवासितेच्या अभ्यासकांना प्रस्तुत संशोधन उपयुक्त ठरणार आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१) एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता व मार्गदर्शन तत्त्वाचा अभ्यास करणे.
२) एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता व मार्गदर्शक तत्त्वांप्रमाणे महाराष्ट्रातील विद्यापीठांच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासितेसंबंधी पाठ्यक्रमाचा चिकित्सक अभ्यास करणे.

संधोधनाची व्याप्ती-

प्रस्तुत संशोधनाचे निष्कर्ष व शिफारशी महाराष्ट्र राज्यातील सर्व विद्यापीठांच्या (अकृषी) बी.एड. अभ्यासक्रमाला लागू पडतात.

संशोधनाची परिमर्यादा

१) प्रस्तुत संशोधन एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता :आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वे (जानेवारी, २०१६) पुरते मर्यादीत आहे.
२) प्रस्तुत संशोधन महाराष्ट्र राज्यातील अकृषी विद्यापीठांनी त्यांच्या वेबसाईटवर प्रसिद्ध केलेल्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता प्रात्यक्षिकापुरते मर्यादीत आहे.

ISSN 2349-638x Impact Factor 3.025

संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधन हे महाराष्ट्रराज्यातील विविध विद्यापीठांच्या विद्यमान दोन वर्षीय बी.एड. अभ्यासक्रमाशी संबंधित आहे. त्यामुळे सर्वेक्षण संशोधन पद्धतीने संशोधन केले आहे.

नमुना निवड-

प्रस्तुत संशोधनासाठी महाराष्ट्रातील सर्व पारंपरिक अकृषी विद्यापीठांची निवड सहेतुक नमुना निवडीने केली आहे. शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता या पाठ्यक्रमाची चिकित्सक अभ्यासासाठी निवड केली आहे.

संशोधन साधन

प्रस्तुत संशोधनासाठी महाराष्ट्र राज्यातील पारंपरिक अकृषी विद्यापीठांनी विकसित केलेल्या बी.एड अभ्यासक्रमाच्या कागदपत्रांचा (pdf document) या चिकित्सक अभ्यासासाठी उपयोग केला आहे.

संख्याशास्त्रीय विश्लेषण

एन. सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता : आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वे यानुसार महाराष्ट्र राज्यातील विद्यापीठांनी विकसीत केलेल्या बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता पाठ्यक्रमाच्या अभ्यासासाठी तक्त्याव्दारे विश्लेषण केले आहे.

सारणी क्रमांक. १

एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वे यानुसार महाराष्ट्रातील सर्व अकृषी विद्यापीठांच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंरवासिता पाठ्यक्रमाचे विश्लेषण

विद्यापीठाचे नांव	सत्र/वर्ष	एकूण तासिका	श्रेयांक	अंतर्गत मूल्यमापन	शाळा निवड उल्लेख		संपर्क (गुरु) शिक्षक उल्लेख	एकूण कोर्स श्रेयांक	एकूण श्रेयांक शेकडा भारांश	एकूण कोर्स गुण	आंतरवासिता शेकडा भारांश
					शासकीय ८०%	खाजगी २०%					
सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर	सत्र - I	१००	०२	५०	आहे	आहे	नाही	९६	२०.८३%	२४००	१८.७५ %
	सत्र - II	२००	०४	१००							
	सत्र - III	४००	१०	२५०							
	सत्र - IV	१००	०२	५०							
	एकूण	**८००**	**२०**	**४५०**							
संत गाडगेबाबा विद्यापीठ, अमरावती	सत्र - II	९०	०३	७५	नाही	नाही	नाही	८८	१८.८८%	२२००	१८.१८ %
	सत्र - III	३००	१०	२५०							
	सत्र - IV	९०	०३	७५							
	एकूण	**४८०**	**१६**	**४००**							
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	सत्र - II	१०८	०४	१००	नाही	नाही	आहे	९६	१७.७०%	२४००	१७.७० %
	सत्र - III	३९६	१३	३२५							
	एकूण	**५०४**	**१७**	**४२५**							
सावित्रीबाई फुले विद्यापीठ पुणे	प्रथम वर्ष	६४	०४	१००	नाही	नाही	नाही	८०	१७.५०%	२०००	१७.५ %
	व्दितीय वर्ष	१६०	१०	२५०							
	एकूण	**२२४**	**१४**	**३२५**							
राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज विद्यापीठ, नागपूर	सत्र - II	१८०	०४	१००	नाही	नाही	नाही	८०	१५.००%	२१००	१९.९० %
	सत्र - III	३६०	०८	१५०							
	एकूण	**५४०**	**१२**	**२५०**							
स्वामी रामानंद	प्रथम वर्ष	९६	०३	७५	नाही	नाही	नाही	८८	१२.५%	२२००	१२.५०

तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड	द्वितीय वर्ष	२५६	०८	२५०							%
	एकूण	**३५२**	**११**	**३२५**							
मुंबई विद्यापीठ, मुंबई	सत्र - I	१०८	३०	१००	नाही	नाही	नाही	१११	२७.०२%	१८००	२५.०० %
	सत्र - II	३९६		२००							
	सत्र - III	१८०		१५०							
	एकूण	**८६४**	**३०**	**४५०**							
एस.एन. डी.टी. विद्यापीठ, मुंबई	सत्र - II	१८०	०६	१५०	नाही	नाही	नाही	८०	२०%	२०००	२०.०० %
	सत्र - III	१८०	०६	१५०							
	सत्र - IV	१२०	०४	१००							
	एकूण	**४८०**	**१६**	**४००**							
डॉ बाबासाहेब आंबेडकर विद्यापीठ, औरंगाबाद मराठवाडा	प्रथम वर्ष	१२०	०४	१००	नाही	नाही	नाही	१०३	११.६५%	२५००	१२.०० %
	द्वितीय वर्ष	५२८	०८	२००							
	एकूण	**६४८**	**१२**	**३००**							
गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली	सत्र - II	१८०	०४	१००	नाही	नाही	नाही	८०	१५%	२०००	१२%
	सत्र - III	३६०	०८	१५०							
	एकूण	**५४०**	**१२**	**२५०**							
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ , जळगांव	सत्र - III	५६०	०८	२५०	नाही	नाही	नाही	१००	८.००%	२५५०	९.८०%
एकूण		**३८००**	**१६८**	**६१६०**				**१००२**	**१८४.०८**	**२४१५०**	**१७५.८३**
एकूण सरासरी		**३४५**	**१५.२७**	**५६०**				**९१.०९**	**१६.७३**	**२१९५**	**१५.९८**

निरीक्षण -

१) वरील सारणी क्रमांक. १ चे निरीक्षण केले असता असे दिसून येते की, मुंबई विद्यापीठाने महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या तुलनेत बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय ,आंतरवासितेसाठी सर्वाधिक भारांश श्रेयांक व गुण दिले आहेत त्यांचे शेकडा प्रमाण अनुक्रमे २७.०२% व २५.००% इतके आहे. तसेच उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ , जळगांव यांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या तुलनेतशालेय आंतरवासितेसाठी सर्वात कमी श्रेयांक भारांश व गुणांच्या भारांशाचे शेकडा प्रमाण कमी असून ते अनुक्रमे ८.००% व ९.८०% इतके आहे.

२) महाराष्ट्रातील सर्वच विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासितेसाठी श्रेयांक व गुणांचा भारांश सरासरी अनुक्रमे १६.७३% व १५.९८% इतका दिसुन येतो.

३) महाराष्ट्रातील अकृषी विद्यापीठामधील face to face mode बी.एड. अभ्यासक्रम या चालविणा-या ७२.७३% विद्यापीठांमध्ये सत्र पद्धतीने बी.एड कोर्सची अंमलबजावणी केली जात आहे. तर २७.२७% इतक्या विद्यापीठामध्ये वार्षिक पद्धतीने बीएड. कोर्सची अंमलबजावणी सुरु आहे.

४) महाराष्ट्रातील अकृषी विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात सरासरी ५२८ तासिका ह्या शालेय आंतरवासितेसाठी दिल्या आहेत.

५) महाराष्ट्रातील सर्वच अकृषी विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमातील आंतरवासितेच्या मूल्यमापनासाठी अंतर्गत मूल्यमापन ही पद्धती स्वीकारली आहे.

६) महाराष्ट्रातील सर्वच अकृषी विद्यापीठांच्या बी. एड अभ्यास क्रमात बी.एड प्रथम / व्दितीय वर्ष अथवा सत्र १ ते ४ या कालावधीत १८+२ अथवा २० आठवड्याच्या शालेय आंतरवासिते समावेश केला आहे.
७) केवळ ९.०९% इतक्या विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासितेसाठी शाळा निवडताना शासकीय शाळा ८०% व खाजगी शाळा २०% निवडण्यासंबंधीचा उल्लेख केला आहे. तसेच Mentor/contact Teacher च्या संदर्भातील उल्लेख ही केवळ ९.०९% विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात केलेला आहे.
८) एकाही विद्यापीठाच्या बी.एड अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासिता विद्यार्थी शिक्षकांच्या मूल्यमापनात संपर्क (गुरु) शिक्षक व शाळेचे मुख्याध्यापक यांचा सहभाग घेतलेला दिसून येत नाही.

निष्कर्ष-

उद्दिष्ट्य क्रमांक. १ एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता व मार्गदर्शन तत्त्वाचा अभ्यास करणे.

एन.सी.टी.ई. ने शालेय आंतरवासिता आराखडा व मार्गदर्शन तत्त्वांमध्ये बी.एड. अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासितेचा कालावधी गुणांचा श्रेयांकाचा भारांश खालीलप्रमाणे

१) बी.एड.प्रथम वर्षांध्ये (सत्र २) एकूण ४० श्रेयांकापैकी ०४ श्रेयांक, एकूण १००० गुणांपैकी १०० गुण हे शालेय आंतर वासिनेसाठी दिलेले आहेत त्यांचे एकूण श्रेयांक व एकूण गुणांच्या संदर्भात भारांश १०% इतका आहे. (२ आठवडे कालावधी)
२) बी.एड व्दितीय वर्षांमध्ये (सत्र -३) एकूण ४० श्रेयांकापैकी १६ (१४+२) श्रेयांक, एकूण १००० गुणांपैकी ४०० गुण हे शालेय आंतरवासितेसाठी दिलेले आहेत. एकूण श्रेयांक व गुणांपैकी ४०% भारांश शालेय आंतरवासितेसाठी दिला आहे. (सत्र ३ मध्ये १६ आठवडे कालावधी)
३) शालेय आंतरवासितेसाठी ८०% शासकीय व २०% खाजगी शाळांची निवड करावी.
४) केंद्र स्तर, राज्य स्तर, संलग्नन संस्था, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालये व आंतरवासिता शाळा (यजमान शाळा) यांनी भविष्यातील चांगले शिक्षण तयार होण्यासाठी संघटितपणे जबाबदारी पार पाडावी.
५) केंद्र, राज्य शिक्षण मंडळ , संलग्न संस्था, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालये, यजमान शाळा व शिक्षक प्रशिक्षणार्थी यांनी पार पाडावयाची विविध कार्ये नमूद केली आहेत .
६) यजमान शालेतील अनुभवी संपर्क शिक्षक व त्या शाळेचे मुख्याध्यापक यांची शालेय आंतरवासिता अंमलबजावणी व मूल्यमापनातील भूमिका व जबाबदा-या महत्वांच्या आहेत हे नमुद केले आहे.
७) शिक्षणशास्त्र महाविद्यालये यांची शालेय आंतरवासिता यामधील भुमिका व जबाबदा-या खालील प्रमाणे दिल्या आहेत.
   १) शालेय आंतरवासिता (यजमान) शाळांना शालेय आंतरवासिता हस्तपुस्तिका पुरविणे.
   २) शालेय आंतरवासिता शाळेचे मुख्याध्यापक/ प्राचार्य व संपर्क (गुरु) शिक्षक यांच्यासाठी उद्‌बोधन बैठकीचे आयोजन करणे.
   ३) शालेय संपर्क (गुरु) शिक्षकाच्या सहकार्याने वाढीव कृतींसाठी पुरवणी साहित्याचे विकसन करणे.
   ४) पंधरा दिवसातून एकदा संपर्क (गुरु) शिक्षकाबरोबर आढावा बैठकीचे आयोजन करणे.
   ५) विद्यार्थी- शिक्षकांबरोबर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयामध्ये नियमितपणे अनुधावन बैठकीचे आयोजन करणे.(सुट्टीच्या वेळेत)
   ६) आंतरवासितेची अंमलबजावणी बरोबरच सरावपाठांची निरीक्षणे यावर देखरेख ठेवणे.
   ७) विद्यार्थी शिक्षकांच्या कार्यमानाचे मूल्यमापन संपर्क (गुरु) शिक्षकाच्या व शालेय मुख्याध्यापकांच्या सहकार्याने करणे.

८) एन.सी.टी. ई. रेग्युलेशन २०१४ नुसार आंतरवासितेचे १००% अंतर्गत मूल्यमापन करणे. (यामध्ये संपर्क शिक्षक , शालेय मुख्याध्यापक, मार्गदर्शन प्राध्यापक यांनी संयुक्त मूल्यमापन करणे.)

उद्दिष्ट- २ एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता व मार्गदर्शक तत्त्वांप्रमाणे महाराष्ट्रातील विद्यापीठांच्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासितेसंबंधी पाठ्यक्रमाचा चिकित्सक अभ्यास करणे.

१) मुंबई विद्यापीठाने महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या तुलनेत बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय ,आंतरवासितेसाठी सर्वाधिक भारांश श्रेयांक व गुण दिले आहेत त्यांचे शेकडा प्रमाण अनुक्रमे २७.०२% व २५.००% इतके आहे. तसेच उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ , जळगांव यांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात महाराष्ट्रातील इतर विद्यापीठांच्या तुलनेतशालेय आंतरवासितेसाठी सर्वात

कमी श्रेयांक भारांश व गुणांच्या भारांशाचे शेकडा प्रमाण कमी असून ते अनुक्रमे ८.००% व ९.८०% इतके आहे. (सारणी क्रमांक. १)

२) महाराष्ट्रातील सर्वच विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासितेसाठी श्रेयांक व गुणांचा भारांश सरासरी अनुक्रमे १६.७३% व १५.९८% इतका दिसुन येतो. (सारणी क्रमांक. १)

३) महाराष्ट्रातील अकृषी विद्यापीठामधील face to face mode बी.एड. अभ्यासक्रम या चालविणा-या ७२.७३% विद्यापीठांमध्ये सत्र पद्धतीने बी.एड कोर्सची अंमलबजावणी केली जात आहे. तर २७.२७% इतक्या विद्यापीठामध्ये वार्षिक पद्धतीने बीएड. कोर्सची अंमलबजावणी सुरु आहे. (सारणी क्रमांक. १)

४) महाराष्ट्रातील अकृषी विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात सरासरी ५२८ तासिका ह्या शालेय आंतरवासितेसाठी दिल्या आहेत. (सारणी क्रमांक. १)

५) महाराष्ट्रातील सर्वच अकृषी विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमातील आंतरवासितेच्या मूल्यमापनासाठी अंतर्गत मूल्यमापन ही पद्धती स्वीकारली आहे. (सारणी क्रमांक. १)

६) महाराष्ट्रातील सर्वच अकृषी विद्यापीठांच्या बी. एड अभ्यास क्रमात बी.एड प्रथम / व्दितीय वर्ष अथवा सत्र १ ते ४ या कालावधीत १८+२ अथवा २० आठवड्याच्या शालेय आंतरवासिते समावेश केला आहे. (सारणी क्रमांक. १)

७) केवळ ९.०९% इतक्या विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासितेसाठी शाळा निवडताना शासकीय शाळा ८०% व खाजगी शाळा २०% निवडण्यासंबंधीचा उल्लेख केला आहे. तसेच Mentor/contact Teacher च्या संदर्भातील उल्लेख ही केवळ ९.०९% विद्यापीठांच्या बी.एड अभ्यासक्रमात केलेला आहे. (सारणी क्रमांक. १)

८) एकाही विद्यापीठाच्या बी.एड अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासिता विद्यार्थी शिक्षकांच्या मूल्यमापनात संपर्क (गुरु) शिक्षक व शाळेचे मुख्याध्यापक यांचा सहभाग घेतलेला दिसून येत नाही.(सारणी क्रमांक. १)

शिफारशी -

१) दोन वर्षीय बी.एड अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता यामध्ये संपर्क व (गुरु) शिक्षकाची भूमिका महत्त्वपुर्ण असल्याने त्यांचा समावेश बी.एड. अभ्यासक्रमात करण्यात यावा

२) शासकीय व खाजगी दोन्ही शाळामध्ये शालेय आंतरवासितेचे आयोजन करण्यात यावे.

३) विद्यार्थी शिक्षकांच्या शालेय आंतरवासिता मूल्यमापनात संपर्क (गुरु) शिक्षक व शालेय मुख्याध्यापक यांचा सहभाग घेण्यात यावा.

४) शालेय आंतरवासिता स्वतंत्र हस्तपुस्तिकांचे विकसन, राज्यशासन , सलग्न संस्था, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालये यांनी करावे

५) एन. सी.टी. ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या शालेय आंतरवासिता आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वे यामध्ये नमूद केलेल्या सर्व कृती शालेय आंतरवासिता कालावधीत विद्यार्थी शिक्षकांनी कराव्यात.

६) माध्यमिक शिक्षणाधिकारी , गट शिक्षणाधिकारी यांनी शालेय आंतरवासिका उपक्रमाचे नियोजन, अंलबजावणी यामध्ये योगदान द्यावे. (बैठकिंना उपस्थिती, शालेय आंतरवासिका उपक्रमाची पहाणी व मार्गदर्शन)

समारोप-

बदललेल्या बी.एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता हा अत्यंत महत्त्वाचा भाग आहे. एन.सी.टी.ई.ने प्रसिद्ध केलेल्या आराखडा व मार्गदर्शक तत्त्वाप्रमाणे प्रत्येक विद्यापीठांचे या प्रात्याक्षिकांसबंधी आधिकाधिक असमृद्ध असा अभ्यासक्रम आणखी अद्ययावत करावा. राज्यशासन सलग्न संस्था, शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालये, लॅब स्कूल यांनी भावी चांगल्या शिक्षक निर्मिती साठी भरीव योगदान देण्याची नितांत गरज आहे. स्थानिक गरजा, परिस्थिती यांचा विचार करता काही बाबींमध्ये फरक निश्चितपणे असणार आहे. पण मुलभूत चौकट बाजूला सारता कामा नये याची दक्षता सर्व संबंधीत घटकांनी घेणे गरजेचे वाटते.

Bibliography

1. Dr. Babasaheb Ambedakar Marathawada University, A. (2015). Syllabus of Faculty of Education B.Ed. Two year Degree Course. Aurangabad: Dr. Babasaheb Ambedakar Marathawada University .

Organized By, S.S.B. College Of Education,Shrirampur
In Association with MSSTEA
ISSN 2349-638x
Impact Factor 3.025

2. Gondwana Univarsity, G. (2015). Structure And Syllabus Bachelor of Education. Gadchiroli: Gondwana Univarsity.
3. Mumbai, U. O. (2017). Syllabus For Two Years Bachelor Of Education Programme. Mumbai: University Of Mumbai.
4. North Maharshtara University, J. (2015). Syllabus of faculty of Education , B.Ed. Two Year Degree Course. Jalgaon: North Maharshtara University.
5. Rashtra Sant Tukadoji Maharaj Nagpur University, N. (2015). CBS : Bachelor of Education (B.Ed.) Curriculum. Nagpur: Rashtra Sant Tukadoji Maharaj Nagpur University.
6. S.N.D.T. University, M. (2015). Faculty of Education B.Ed. Two Year Degree Course Semester System . Mumbai: S.N.D.T. University .
7. Sant Gadge Baba Amravati University, A. (. (2015). Bachelor of Education (B.Ed.). Amravati : Sant Gadge Baba Amravati University .
8. Savitribai Phule Pune University, P. (2015). B.Ed. Two Year Programme Choice Based Credit System Annual Pattern. Pune: Savitribai Phule Pune University, Pune.
9. Shivaji University, K. (2015). Two B.Ed. Syllabus Choice based Credit System . Kolhapur: Shivaji University, Kolhapur.
10. Solapur University, S. (2015). Curriculum & Its Framework for the Two Year Degree of Bachelor of Education (B. Ed.) . Solapur: Solapur University.
11. Swami Ramanand Teerth Marathwada University, N. (2015). Bachelor of Education (B.Ed.) Two Years-Annual Pattern Program. Nanded: Swami Ramanand Teerth Marathwada University.

ISSN 2349-63[illegible]
Impact Factor 3.025

NATIONAL SEMINAR

On

CHALLENGES BEFORE WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN INDIA

Women

Organized by,

D. K. Shinde College of Education Gadhinglaj

Maruti Mal, Kadgaon Road, Gadhinglaj

Website: [illegible]

Phone: [illegible]

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION
GARGOTI.

PRINCIPAL.
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur

Chh.Shahu Institute of Business ,Education and Research ,Kolhapur (CSIBER)

D.K.SHINDE COLLEGE OF EDUCATION

GADHINGLAJ

ORGANIZES

ICSSR SPONSERED

NATIONAL SEMINAR

ON

CHALLENGES BEFORE WOMEN ENTREPRENEURSHIP IN INDIA

Date : 14th July 2017

CHIEF PATRON
Adv.S. D.Shinde
President CSIBER

PATRON
Dr.R.A.Shinde
Secretary & Managing Trustee
CSIBER

CHIEF GUEST
Dr.A.M.Gurav
Coordinator
Centre for skill and Entrepreneurship Development,
Shivaji University kolhapur

KEYNOTE SPEAKER
Dr.Mallikarjun Kankatte
Associate Professor
Basveshwar College of Education
Bidar. Karnataka

(114)

Index

No.	Author Name	Research Paper / Article Name	Page No.
48.	डॉ.बिडकर सरिता बाबासाहेब	नारी संघर्श और छिन्नमस्ता	213 To 215
49.	डॉ.भोसले माधव मा.	१९८० नंतरच्या कादंबरीतील उद्योगजगतातील स्त्री चित्रण	216 To 219
50.	माळी अन्नपूर्णा संजय व साळवे शर्मिला शहाजी	भारतीय स्त्री उद्योजकता -एक प्रवास	220 To 221
51.	डॉ.राठोड लाजवंती ईश्वरलाल	महिला स्व-विकासासाठी विविध उपक्रमाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	222 To 225
52.	डॉ.रायकर एस्. एम्.	महिला उद्योजकता विकसनामधील अडसर	226 To 229
53.	डॉ.शेळके रावसाहेब केराप्पा	महिला सक्षमीकरणामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भूमिका	230 To 232
54.	डॉ.सौ. सावंत विद्या वसंत	भारतातील महिला उद्योजिकासमोरीलसंधी व आव्हाने	233 To 235

PRINCIPAL.
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur

महिला सक्षमीकरणामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भूमिका

डॉ.शेळके रावसाहेब केराप्पा
सहाय्यक प्राध्यापक,आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय,
गारगोटी, जि.कोल्हापूर

सारांश -

Information Communication Technology (ICT) is diverse set of technological tools and resources to create, disseminate, bring value addition & manage information for communication. ICT is a mixture of computer technology and communication technology.

Dr. Sansanwal says ICT means " It can be defined as the use of hardware and software for efficient management of information i.e. storage, retrieval, processing, communicating, diffusing and sharing of information for social, economical and cultural upliftment."

२१ वे शतक हे माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे शतक म्हणून ओळखले जात आहे. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या क्रांतीमुळे संपूर्ण जग आज एक 'वैश्विक खेडे' बनले आहे. त्यामुळे ख-या अर्थाने आज प्रत्येकाला अनेक संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. भारताच्या संदर्भात २०११ च्या जनगणेनुसार १००० पुरुषांच्या मागे ९४० इतके स्त्रियांचे प्रमाण आहे. त्यामुळे पुरुष प्रधान भारतीय संस्कृतीमध्ये भारताला स्वातंत्र्य मिळून ७० वर्षे झाली तरी स्त्रियांच्या सशक्तीकरणासाठी प्रयत्न करावे लागतात ही दुर्दैवाची बाब आहे असे म्हणावे लागते. याचा अर्थ असा नव्हे की स्त्रीयांना विकासाची संधी मिळाली नाही असे नाही.तर बहुतांश क्षेत्रांमध्ये महिलांनी आपल्या स्वकर्तृत्वाने ठसा उमटला आहे.अगदीच उदाहरण द्यायचे झाले तर इंदिरा गांधी, सोनिया गांधी, प्रतिभाताई पाटील, मीरा कुमार, सुषमा स्वराज यांनी राजकारणामध्ये आपल्या कामाचा ठसा उमटवला आहे. तर सानिया मिर्झा, सायना नेहवाल, पी.व्ही.सिंधू, ऋचा पुजारी आदी महिलांनी क्रीडा क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी केली आहे. तर श्रीमती अनुराधा भट्टाचार्य, सुधा मुर्ती, निता अंबांनी आदींनी उद्योग, नोकरी क्षेत्रामध्ये यशस्वीता संपादन केली आहे. तसेच सुनिता विल्यम्स, आनंदीबाई जोशी, जानकी आमल, कमला सोहोनी, अस्मिता चटर्जी आदी संशोधक/वैज्ञानिक महिलांनी वैज्ञानिक शोधांमध्ये मौलिक योगदान दिले आहे. वरील प्रतिनिधिक उदाहरणांमधून महिलांच्या कार्यकर्तृत्वाची ओळख होते. त्यांच्याविषयीचा अभिमान वाढीस लागतो. पण खरा प्रश्न आहे तो महिलांच्या बहुसंख्य समुदायाला जर विकासाची संधी उपलब्ध करुन दिली तर भारत खरोखरच महासत्ता बनण्यासाठी अधिक काळ प्रतिक्षा करण्याची गरज नाही आज माहिती तंत्रज्ञानाच्या वाढलेल्या प्रभावाचा उपयोग महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी कसा करता येईल याचा विचार पुस्तके, संदर्भग्रंथ, ऑनलाईन संदर्भ यांच्या अभ्यासाधारे प्रस्तुत सैदधांतिक चिंतनपर पेपरमध्ये केला आहे.

कळीचे शब्द (Key Words) : माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान (ICT), महिला सक्षमीकरण

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची व्याख्या

ICT is a scientific, technological and engineering discipline and management technique used in handling information, its application and association with social, economic and cultural matters (UNESCO, 2002). ICT stands for Information and Communication Technologies. ICT is a part of our lives for the last few decades affecting our society as well as individual life. ICT which is now broadly used in educational world. Teacher, Student, administrator and every people related to education are popularly used ICT.

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान म्हणजे समाजाच्या उन्नतीसाठी माहितीची साठवण, निर्मिती, प्रक्रिया करणे तसेच माहितीचे संपादन करणे, माहितीचा पुनर्वापर करणे, माहितीचे प्रसारण करणे आदी बाबींचा समावेश होतो. मा.पंतप्रधान नरेंद्र मोदीजी यांनी 'डिजिटल इंडिया' ही घोषणा केली आहे. त्यामुळे समाजामध्ये प्रत्येक गोष्टीसाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर होऊ लागला आहे. तसेच माहिती तंत्रज्ञान देशाच्या प्रत्येक खेड्यापाड्यापर्यंत पोहचले आहे. याचा वापर महिलांच्या सशक्तीकरणासाठी सहजपणे करता येणे शक्य होत आहे.

महिला सक्षमीकरणाचा अर्थ

Empowerment refers to the abilility of people to control their own destinies in relation to other people in society (Mason, 2005)

There is no universal definition of women's empowerment as factors such as socio-cultural, geographical, environmental, political and economic, as well as many other aspects of countries and regions, influence it.

Kabeer (1994) offers a definition of empowerment as: the expansion in people's ability to make strategic life choices in a context where this ability was previously denied to them.

According to the World Bank (2008):

Empowerment is the process of increasing the capacity of individuals or groups to make choices and to transform those choices into desired actions and outcomes.
So, one definition of women's empowerment could be a process that gives them control of power and resources, and changes women's lives over time through their active participation in that process.

महिला सक्षमीकरणाच्या विविध व्याख्यांवरुन महिलांचे सक्षमीकरण म्हणजे "महिला किंवा महिलांचा समुदाय यांना त्यांच्या क्षमता वापरासाठी संधी देणे, प्रेरित करणे, स्त्रोत उपलब्ध करुन देणे महिलांचे जीवनमान उंचावण्यात त्यांना सहभागी करुन येणे असे म्हणता येईल."

महिलांच्या सक्षमीकरणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भूमिका

वरील माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या व्याख्या व सक्षमीकरण व महिला सक्षमीकरणांचा अर्थ अभ्यासल्यानंतर महिला सक्षमीकरणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची भूमिका काय याचा आढावा खालीलप्रमाणे घेतला आहे.

१) व्यावसायिक/आर्थिक सक्षमीकरणात आयसीटीची भूमिका -

आयसीटीमुळे महिलांना व्यावसायिक अनेक प्रकारच्या संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. उदा. Training in the use & design of computer application, Media Communication, Electronic, Print, Visual and audio, Typing, Online marketing, Farming, Trading and crafts production. There are plenniful possibilities for ICTS to improve women's economic activities in the fild of trade, governance, education, health, crafts, employment in formal as well as informal sector. Small business, teleporting, flexi time work. याप्रमाणे काही कामे प्रत्यक्ष फिल्डवर जाऊन करायची आहेत तर काही घरबसल्या करायची आहेत. उदाहरणादाखल काही कामांमध्ये आयसीटीचा वापर कसा होतो ते पाहूया.

(१) लहान व्यवसाय

आयसीटीच्या सहाय्याने एखादा लहान व्यवसाय सुरु करता येतो. उदाहरणार्थ सौंदर्याप्रसाधनाच्या साधनांची विक्री यासाठी एखादी वेबसाईट विकसित केली व त्याआधारे वस्तूंची माहिती व किंमत ग्राहकाला दिली व त्याची ऑर्डर व पेमेंट ऑनलाईन स्वीकारले तर ग्राहकाच्या मागणीप्रमाणे या वस्तू घरपोच अथवा पोस्टाने, कुरिअरने पोहचवता येतील यामधून आर्थिक उत्पादन मिळवता येईल. Whats app व्दारे अशा व्यवसायांमध्ये इतर अनेक महिलांना सहभागी करुन घेता येईल.

(२) Out soursing, Teleworking and Teleserviecs

टेलिवर्किंग व टेलेसर्व्हिस यामध्ये महिलांना काम करण्याची खूप मोठी संधी आहे.सध्या आपण एस.टी.बस स्थानक,मोबाईल कंपन्यांच्या सर्व्हिससेंटर वरुन महिलांचे संभाषण ऐकतो आहोत.हे क्षेत्र ही महिला सक्षमीकरणासाठी महत्त्वाचे आहे.

(३) Data Entry

संगणकाचा प्रत्येक क्षेत्रात वापर सुरु झाल्याने संगणक साक्षरांना खूप मोठी मागणी आहे.डाटा एन्ट्री करण्यासाठी उदा.सेतू विभाग,विमा,आरोग्य,बँका,कायद्याची ठिकाणे,सर्वेक्षणांची नोंद इत्यादी ठिकाणी खूप मोठ्या प्रमणात काम करण्याची संधी आयसीटीमुळे महिलांना निर्माण झाली आहे.

(४) स्वयं रोजगार व व्यवसाय निर्मिती

आयसीटीसीमुळं डाटा एंन्ट्री,सायबर कॅफे,वेब डिझायनर,संगणक अभियंते,डाटा प्रोसेसिंग,डाटा विश्लेषक आणि संगणक ऑपरेटर्स म्हणून महिलांना संधी उपलब्ध झाल्या आहेत.

(५) आरोग्य विषयक माहिती व सुविधा पुरविणे

मुलांचा जन्म, त्यांचे संगोपन, स्तनपान, समतोल आहार याविषयीची माहिती फोनद्वारे, वेबसाईटद्वारे देणे. समस्यानुसार प्रश्नांना ऑनलाईन उत्तरे देणे इत्यादी कामे करणे यामध्ये काम करण्याची संधी महिलांना उपलब्ध झाली आहे.

शहरी महिला आणि आयसीटी : शहरातील आयसीटी शिकलेल्या महिलांना खालील संधी उपलब्ध आहेत.

१) शैक्षणिक व संशोधनाच्या संधी
२) करिअर सुधारण्याच्या संधी
३) फॅशन व त्याचे बाजार मूल्य
४) कला आणि मनोरंजन
५) कार्यकरणा-या महिलांना सामाजिक आधार देणे.
६) न्यायीक हक्क व तरतुदी.

गरीब पण शहरी भागातील महिला व आयसीटी

१) मोफत आरोग्य सेवा आणि लहान मुलांचे संगोपन.
२) अल्प मोबदल्यातील खाजगी कामे.
३) निवासाची सोय.
४) मोफत शैक्षणिक सुविधा या शासनाकडून मिळतात.

या क्षेत्रांमध्येही काम करुन महिला सक्षमीकरण करता येणे शक्य आहे. तसे प्रयत्न मोठ्या प्रमाणात सुरु झाले आहेत.

समारोप

आयसीटीचा वापर तटस्थपणे करुन महिला सक्षमीकरणाला बळकटी देता येते. आयसीटी वापराचे धोके, फसवणूकीच्या पद्धती याविषयीची जागरुकता करणे सुद्धा गरजेचे आहे. तसेच जाहिरात क्षेत्रामध्ये महिलांचे केले जाणारे किळसवाणे प्रदर्शन इत्यादी धोके विचारात घेऊन जर आयसीटीमुळे निर्माण झालेल्या संधी महिलांना उपलब्ध करुन दिल्या तर निश्चितपणे महिलांच्या क्षमतांचा उपयोग कौटुंबिक, सामाजिक क्षेत्रामध्ये निश्चितपणे होईल. पर्यायाने देशविकासाठी ही त्यांचा उपयोग होईल असे म्हणता येते.

संदर्भ

1- चव्हाण, किशोर, महाले संजिवनी, पाटील सुरेश (२००३) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि शैक्षणिक मूल्यमापन. नाशिक :प्रज्ञा प्रकाशन.
2- बागडे, विशाखा (२००७) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान डीटीएड द्वितीय वर्षासाठी पुणे : निराली प्रकाशन.
3- येवले, सीमा (२००४) शैक्षणिक तंत्रविज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान. पुणे : नित्य नूतन प्रकाशन.
4- बरवे, मीनाक्षी,धारणकर माधवी (२००६) शिक्षणात संगणक आणि माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान.पुणे : नित्य नूतन प्रकाशन.
5- Dr.(Mrs.)Adegun Olajire Adeola,Akomolafe Comfort Olufunke.(2002, MARACH 23).Promoting ICT Opportunities For Women Empowerment In Nigeria: Issues And Strategies. Ado-Ekiti, Ado-Ekiti, Nigeria.
6- Dr.Mini Amit Arrawatia, Mr. Pankaj Meel. (2012, October 23).Information and Communication Technologies and. Woman Empowerment in India, International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology (IJARCET),India.
7- Sanap,D.M. (2012, April 2). Role of Information and Communication Technology in the Women Empowerment. Pune, Maharashtra, India.
8- SURESH,L. B. (YEAR 2011, VALUME-9, NUMBER 4 23). Impact of Information and Communication Technologies onWomen Empowerment in India. Warangal, Andhra Pradesh -506001, india.

117

भारतीय शिक्षक - शिक्षण प्रणालीतील बदल

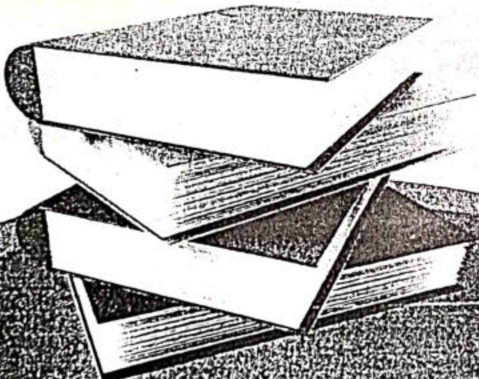

संपादक :

डॉ. मीना कुटे

डॉ. भूपेंद्र बनसोड

डॉ. गणेश चव्हाण

मल्हार पब्लिकेशन, पुणे

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION
GARGOTI.

PRINCIPAL
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

अनुक्रमणिका

1	मा. कुलगुरू यांचा संदेश	i
2	परिसंवादाच्या अध्यक्षा यांचा संदेश	ii
3	मा. अध्यक्ष, मेस्टा यांचा संदेश	iv
4	प्रास्ताविक	viii

अक्र	शीर्षक	लेखक	पृष्ठ क्र.
1	शिक्षक शिक्षणातील गुणवत्ता विकास-समस्या व उपाय	डॉ सुग्रीव गोरे	०१
2	शिक्षक प्रशिक्षणात शिक्षकाची बदलती भूमिका	डॉ कविता साळुंखे व ज्योती लष्करी	०४
3	नाविन्यपूर्ण अध्ययन अध्यापन स्त्रोत आणि मुक्त शैक्षणिक संसाधनाची शिक्षक शिक्षणातील उपयुक्तता	डॉ कविता साळुंखे व सचिन पोरे	०९
4	बी.एड अभ्यासकमातील शालेय आंतरवासिता आणि शिक्षक प्रशिक्षणार्थीमधील अध्यापन गुणवत्ता यांच्यापुढील आव्हाने एक अभ्यास	डॉ अनिल तानाजी पाटील	१६
5	दोन वर्षीय बी.एड. अभ्यासक्रमातील ' शालेय आंतरवासिता प्रात्यक्षिकाच्या नियोजन व अंमलबजावणी सबंधी प्रशिक्षणार्थीच्या मतांचा अभ्यास	डॉ रावसाहेब शेळके	२०
6	व्दिवर्षीय बी.एड्. छात्रसेवाकालाची सद्य:स्थिती व आव्हाने एक अभ्यास	डॉ मीना कुटे व प्रियांका सुभेदार	२४
7	शिक्षक शिक्षण कार्यकमात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर	डॉ संजय निंबाळकर व मनीषा पाटील	२९
8	शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या गुणवत्ता संवर्धनासाठी संस्थाचे सहकार्य व सहभाग	अरविंद टेके	३३
9	शालेय अभ्यासक्रमा पलिकडील भाषा	डॉ मीना मोरे	३६
10	बी.एड. छात्राध्यापकांचा समावेशक शिक्षणासंबंधीचा दृष्टीकोन व अध्यापन कार्यकुशलता: एक अभ्यास	डॉ महेश कोलतमे	४१
11	शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग	राकेश रामराजे	५०
12	शिक्षण प्रषिक्षपणातील छात्र सेवाकाल कार्यक्रम : परिणामकारकता, आव्हाने आणि उपयुक्तता	प्रतिभा उरसल	५२
13	मुक्त व दूर शिक्षण प्रणालीमध्ये संमंत्रकांना संमंत्रण करण्यासाठी LMS व LCMS या अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वाढता वापर	अनिता थोरात व डॉ सज्जन थूल	५८

PRINCIPAL,
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur

दोन वर्षीय बी.एड. अभ्यासक्रमातील ' शालेय आंतरवासिता' प्रात्यक्षिकाच्या नियोजन व अंमलबजावणी सबंधी प्रशिक्षणार्थींच्या मतांचा अभ्यास

प्रा. डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके, सहाय्यक प्राध्यापक
आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी, ता. भुदरगड, जि. कोल्हापूर

एन. सी. टी. ई. ने दोन वर्षीय बी. एड अभ्यासक्रम आराखड्यातील अपेक्षा पूर्ण करण्यासाठी एकूण 15 आठवड्यांचा किमान कालावधी दिला आहे. म्हणजेच दोन वर्षामधील 400 दिवसांपैकी 90 दिवस शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाला दिले आहेत. त्यामुळे हे प्रात्याक्षिक बी. एड. अभ्यासक्रमातील आत्मा आहे असे म्हटल्यास अतिशोक्ती होणार नाही. या प्रात्याक्षिकाची भारतामधील सर्वच बी. एड. महाविद्यालयांमध्ये सन 2016–17 या शैक्षणिक वर्षात अंमलबजावणी झाली आहे. त्यामुळे संशोधकाने प्रशिक्षणार्थींना शालेय आंतरवासितेचे नियोजन व अंमलबजावणी या संदर्भात काय वाटते? त्यांचे या संदर्भात काय विचार आहेत? त्यांना यामध्ये कोणते बदल सुचवावेसे वाटतात? एकूणच शालेय आंतरवासिता या प्रात्याक्षिकाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यामध्ये या संशोधनाची मदत होईल या हेतूने प्रस्तुत संशोधन विषय हाती घेऊन संशोधन केले आहे.

संशोधनाची गरज व महत्त्व

एक परिपूर्ण शिक्षक होण्यासाठी शालेय आंतरवासिता हे प्रात्यक्षिक अत्यंत महत्त्वाचे आहे त्यामुळे प्रथमच दिर्घ कालावधीच्या शालेय आंतरवासितेची अमंलबजावणी झाली आहे. अंमलबजावणीपूर्वी केलेले नियोजन व त्यानुसार या प्रात्यक्षिकाची अंमलबजावणी या अनुषंगाने शिक्षक प्रशिक्षणार्थींनी व्यक्त केलेली मते याला अनन्यसाधारण असे महत्त्व आहे. म्हणून प्रस्तुत संशोधन हे अभ्यासक्रम निर्मिती करणारे अभ्यास मंडळ, बी.एड्. महाविद्यालयाचे प्राचार्य, शिक्षक प्रशिक्षक यांच्यासाठी गरजेचे व महत्त्वाचे आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे –

1. शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाच्या उद्दिष्ट्याचा अभ्यास करणे.
2. शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाच्या नियोजन व अंमलबजावणी संदर्भात बी. एड. शिक्षक प्रशिक्षणार्थींच्या मतांचा अभ्यास करणे.
3. शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी उपाय सूचविणे.

संशोधनाची गृहितके –

1. दोन वर्षीय बी. एड. अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासिता हे प्रात्यक्षिक आहे.
2. शालेय आंतरवासिते नंतर शिक्षक प्रशिक्षणार्थींमध्ये या संदर्भात मते व्यक्त करण्याची क्षमता विकसित झाली आहे.

संशोधनाची व्याप्ती –

1. दोन वर्षीय बी. एड. अभ्यासक्रमाची कार्यवाही करणाऱ्या सर्व बी. एड. महाविद्यालयांना या संशोधनाचे निष्कर्ष लागू पडतात.

संशोधनाची परिमर्यादा –

2. शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेच्या बी. एड. अभ्यासक्रमापुरते प्रस्तुत संशोधन मर्यादित आहे.
3. आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष 2016–2017 मध्ये बी. एड. प्रशिक्षण घेणाऱ्या द्वितीय वर्षातील शिक्षक प्रशिक्षणार्थींपुरते प्रस्तुत संशोधन मर्यादित आहे.

4. बी. एड. अभ्यासक्रमातील शालेय आंतरवासिता टप्पा – 2 पुरते प्रस्तुत संशोधन मर्यादित आहे.

नमुना निवड :–

प्रस्तुत संशोधनासाठी सशोधकाने सहेतुक नमुना निवड पद्धतीने आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील द्वितीय वर्षाच्या सर्व शिक्षक प्रशिक्षणार्थींची नमुना म्हणून निवड केली आहे.

संशोधन पद्धती :–

प्रस्तुत संशोधन सर्वेक्षण या संशोधन पद्धतीने केले आहे.

संशोधन साधन :–

पस्तुत संशोधनामध्ये सामग्री संकलनासाठी संशोधक निर्मित 'प्रश्नावली' या संशोधन साधनाचा अवलंब केला आहे.

संख्याशास्त्रीय तंत्र :– शेकडेवारी बरोबरच गुणात्मक पद्धतीने विश्लेषण केले आहे.

संशोधनाची कार्यवाही –

'शालेय आंतरवासिता' टप्पा – 2 याची पूर्ण अंमलबजावणी झाल्यावर बी. एड. अभ्यासक्रमात शालेय आंतरवासिता टप्पा – 2 यामध्ये दिलेल्या माहितीस अनुसरून प्रश्नावलीची निर्मिती केली. ती शिक्षक प्रशिक्षणार्थीयाकडून सोडवून घेतली. त्यानंतर तिचे विश्लेषण करून निष्कर्ष काढण्यात आले.

निष्कर्ष :–

उद्दिष्ट क्र.1. शालेय आंतरवायिता या प्रात्यक्षिकाच्या उद्दिष्टांचा अभ्यास करणे.

निष्कर्ष :–

1. बी. एड. अभ्यासक्रमात एकूण 12 उद्दिष्टे दिली असून एन. सी. टी. ई. ने शालेय आंतरवासितेच्या माध्यमातून साध्य करावयाच्या सर्व बाबींना पोषक अशी उद्दिष्टे मांडली आहेत.

उद्दिष्ट क्र. 2 व 3

शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाच्या नियोजन व अंमलबजावणी संदर्भात बी. एड.शिक्षक प्रशिक्षणार्थींच्या मतांचा अभ्यास करणे.

शालेय आंतरवासिता या प्रात्यक्षिकाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी उपाय सूचविणे.

निष्कर्ष :–

1) अभ्यासक्रमामध्ये शालेय आंतरवासितेची निश्चित केलेली उद्दिष्टे साध्य झाली आहेत असे सर्वच शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना वाटते.
2) अभ्यासक्रमामध्ये शालेय आंतरवासितेसाठी दिलेला कालावधी बहुतांश शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना पुरेसा वाटतो तरी काही प्रशिक्षणार्थींना आणखी दोन आठवडे कालावधी वाढवावा असे वाटते.
3) शालेय आंतरवासिता कालावधीत नियुक्त करण्यात आलेल्या संपर्क शिक्षकांची संख्या एक ऐवजी दोन असावी असे सर्व शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना वाटते, तसेच 'शालेय संपर्क शिक्षक' हे कृतिशिल वेळोवेळी मार्गदर्शन करणारे असावेत असे शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना वाटते.
4) शालेय आंतविासिता कालावधीत आठवड्यातून 2 ऐवजी 4 दिवस शिक्षक प्रशिक्षकानी शाळेत उपस्थित राहावे असे निम्म्याहून अधिक प्रशिक्षणार्थींना वाटते.
5) शालेय आंतरवासितेसाठी निवडलेल्या शाळा सर्वच प्रशिक्षणार्थींना योग्य वाटतात.
6) महाविद्यालय व आंतरवासितेसाठी निवडलेल्या शाळा यामधील अंतर 45% प्रशिक्षणार्थींना योग्य वाटते तर 55% प्रशिक्षणार्थींना हे अंतर 5 ते 10 किमी इतके असावे असे वाटते.

7) अभ्यासक्रमात वर्गाध्यपन किंवा सराव पाठ यामध्ये दिलेल्या विविध पाठांची संख्या शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना योग्य वाटते.

8) विविध सरावपाठांपैकी संगणकाधारिता पाठ घेण्यामध्ये बहुतांश प्रशिक्षणार्थींनां अडचणी आल्या त्या अडचणींमध्ये शाळेत संगणक व एलसीडी सुविधांचा अभाव विद्युत बॅक अपचीत इंटरनेटची सोय नसणे व संगणक कक्षाचा अपुरा आकार या अडचणींचा प्रामुख्याने समावेश आहे.

9) सरावपाठ व्यतिरिक्तचे इतर पाठ घेणे यामध्ये 15% प्रशिक्षणार्थींना अडचणी आल्या, इतर पाठांमध्ये मार्गदर्शन पर पाठ घेण्याचे प्रमाण जास्त दिसून येते, तर कार्यानुभवाचे पाठ घणे यामध्ये प्रशिक्षणार्थींना अडचण वाटते.

10) सराव पाठांची निरीक्षणे करताना प्रामुख्याने प्रशिक्षणर्थींना स्वतःच्या मेथडच्या प्रशिक्षणार्थींचे गटातील अपुरी संख्या ही अडचण वाटली.

11) प्रशिक्षणार्थींना एकंदर कामाची जबाबदारी पार पाडताना प्रथम काय करावे? याविषयीचे समस्या बहुतांश प्रशिक्षणार्थींना जाणवली.

12) दैनंदिन परिपाठामध्ये समुहगीताचा समावेश असावा असे 72.45% प्रशिक्षणार्थींना वाटते.

13) दिनदर्शिका तयार करताना त्याचा नमुना पहावयास हवा होता असे बहुतांश प्रशिक्षणार्थींना वाटते.

14) घटक चाचणी घेणे व निकालपत्रक तयार करणे यामध्ये प्रशिक्षणार्थींना कोणतीही अडचण आली नाही. तसेच दैनिक टाचण वही लिहतानाही कोणतीही अडचण आली नाही.

15) सहशालेय उपक्रम नियोजन व आयोजन करताना बहुतांश प्रशिक्ष्णार्थींना अडचणी आल्या नाहीत मात्र काही प्रशिक्षणार्थींना सभागृहाची कमतरता जागवली.

16) शालाबाह्य शिक्षण उपक्रम नियोजन व आयोजन करताना सर्वच प्रशिक्षणार्थींनी वाचनालय भेट, ग्रामपाहणी यासाठी ग्रंथपाल, ग्रामसेवक यांच्या वेळा मिळणे व भेट मिळणे यामध्ये चालढकल झाल्याचे नमूद केले आहे.

17) व्यक्ती अभ्यास करताना बहुतांश प्रशिक्षणार्थींना कोणते प्रश्न संबंधित विद्यार्थ्याला विचारावेत ही समस्या आली.

18) सामाजिक वृद्धी कार्यक्रम राबवताना बहुतांश प्रशिक्षणार्थींना अडचणी आल्या नाहीत.

19) कृती संशोधन करताना बहुतांश प्रशिक्षणार्थींना प्रायोगिक कृतींची अमलबजावणी करणे यामध्ये अडचणी आल्या.

20) मानसशास्त्रीय चाचणीचे प्रशासन करताना चाचणी ही हिंदीमध्ये होती त्याचा अर्थ शालेय विद्यार्थ्यांना समजण्यामध्ये अडचणी वाटली असे सर्वच प्रशिक्षणार्थींचे मत आहे.

21) चिंतन दैनंदिनी लिहण्यामध्ये सुरूवातीला सर्वच प्रशिक्षणार्थींना अडचणी वाटली मात्र पहिल्या आठवड्यानंतर सरावाने ही अडचणी दूर झाली.

22) उत्तर आंतरवासिता कालावधीमध्येPPT तयार करताना व मोबाईलमधील फोटो PPT मध्ये घेणे ही काही प्रक्षिणार्थींना अडचण वाटली.

23) प्रदर्शनीय फलकांचे लेखन करताना लेखनाचा आकार, सुबकता, रंगसंगती याबाबत निरीक्षणातून लक्षात आल्याचे बहुतांश प्रशिक्षणार्थींनी नमूद केले आहे.

24) शालेय आंतरवासितेमध्ये सर्व प्रशिक्षणार्थींना विद्यार्थ्यांमध्ये मिसळण्याचा अनुभव अविस्मणीय वाटतो. तर सदिच्छा समारंभावेळी बहुतांश प्रशिक्षणार्थी भावुक झाल्याचे सांगतात.

25) आंतरवासितेच्या प्रभावी अमंलबजावणीसाठी बहुतांश प्रशिक्षणार्थींनी पुढील उपाया सुचविले आहेत.

1) शालेय संपर्क शिक्षक म्हणून चांगल्या शिक्षकांची निवड करावी.

2) दोन महिन्याचे किमान मानधन मिळावे ही अपेक्षा व्यक्त केली आहे.

3) पूर्वनियोजनासाठी अधिक वेळ द्यावा.

समारोप–

शिक्षक प्रशिक्षणार्थींना एक नियमित शिक्षक या नात्याने कराव्या लागणाऱ्या बहुतांश कृतींचा अनुभव शालेय आंतरवासिता कालावधीत मिळाल्याचे प्रस्तुत संशोधनामधून लक्षात येते. तसेच प्रशिक्षणार्थींनी प्रभाव अमंलबजावणीसाठी सूचविलेले उपाय विचारात घेण्यासारखे वाटतात.

संदर्भ–

National Council for Teacher Education (Dec. 2014) Curriculum framework: Two year B.Ed.
programme New Delhi.

Shivaji University (2015-16) Two year Bachelor of Education (B.Ed. Degree Course) Syllabus
Kolhapur.

मरजे, बी. पी. (फेब्रु. 2015) सुधारित बी.एड्. अभ्यासक्रम 2014 व अभ्यासक्रम आराखडा भारतीय
शिक्षण. पृष्ठक्रमांक–18 ते 27.

पुरावि

ISBN No.978-93-848(1-07-6

Government of Maharashtra's

Shree Maharani Tarabai Government College of Education, Kolhapur (Maharashtra) - 416001

• Tel.No.0231-2535043 • www.smtckop.com • e-mail : tshrimaharani@yahoo.in •

Organizes

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये
University Grants Commission

UGC Sponsored Two Day National Seminar on

CHALLENGES IN TEACHER EDUCATION AND QUALITY DEVELOPMENT

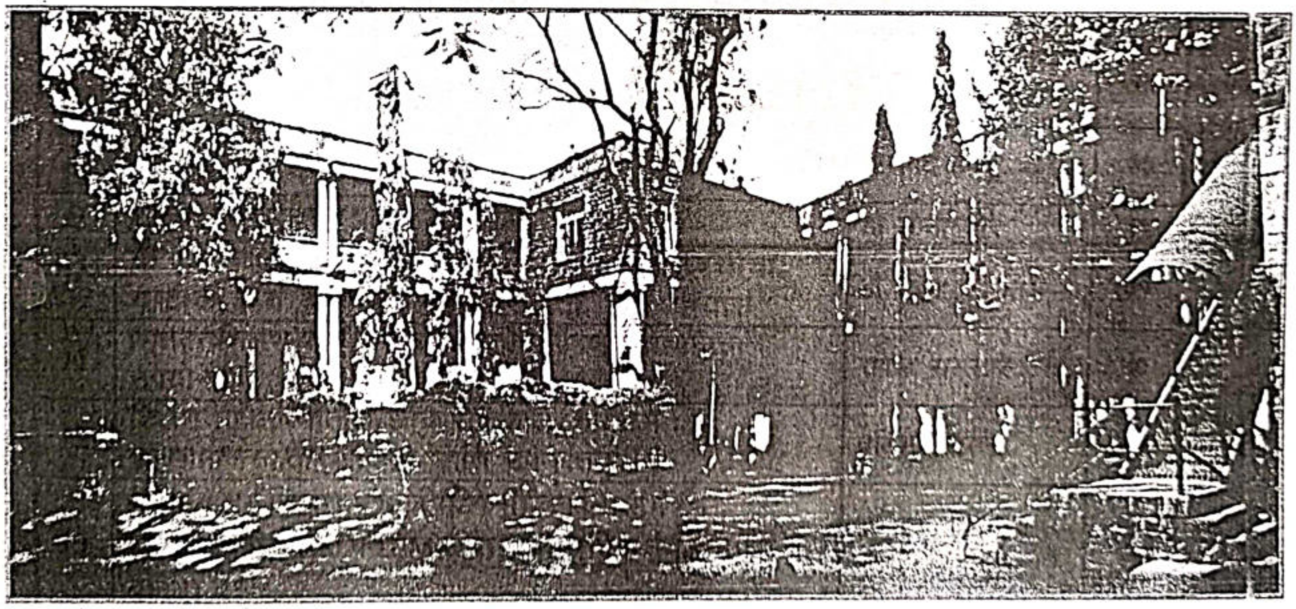

21st & 22nd March, 2017.

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION GARGOTI.

PRINCIPAL
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

ISBN No.978-93-84801-07-6

Government of Maharashtra's

Shree Maharani Tarabai Government College of Education, Kolhapur.

ORGANIZES

UGC SPONSORED TWO DAY NATIONAL SEMINAR

ON

CHALLENGES IN TEACHER EDUCATION AND QUALITY DEVELOPMENT

• Editor-In-Chief & Seminar Director •

Dr.Shantaram G.Bute

Principal

• Convener •

Shri. Gautam M. Mane

Assistant Professor,

• Editors •

Shri. Urjit J. Karawande

Associate Professor

Dr. Sou. Rajashree U. Deshpande

Associate Professor

• Organizing Committee •

Prof.Charandas Y. Kamble
Dr.Sarjerao P. Chavan
Prof.Mahadeo A. Pawar
Shri.Subhash A. Mohite
Shri.Muralidhar H. Kumbhar
Shri.Pravin A. Mane.
Shri. Shivaji D. Kamble

21st and 22nd March 2017

Published by : Shri.Manish S. Bute, Sunanda Prakashan, Akola (M.S.) - 444001.

ISBN No.978-93-84801-07-6

25	Importance of strengthening Legal Literacy among teachers	Prof.Smt.Swati P. Gawade	90
26	Application of Transdisciplinary Approach in two year B.Ed. Programme	Dr.Ujwala M. Done	93
27	Application of Transdisciplinary Approach in Teacher Education Programme	Dr.Bharamu P. Maraje	96
28	Peace Education Through Universal Human Values	Shri.Ankush R. Bansode Dr.Shashikant S. Annadate	100
29	Teacher Behavior and Classroom Dynamics	Nayana K. Nangare	103
30	Co-Operative Learning : A Strategy to Face The Challenges of Classroom Learning	Mr.Sunil kumar	109
31.	Challenges and opportunities in Achieving Organizational Excellence in Teacher Education	Dr.Pandharinath M. Mohitkar	114
32.	Social Responsibilities in Teacher Education for Organizational Excellence: Issues in Indian Scenario	Nagina S. Mali Dr.Pratibha S. Patankar	123
33.	Achieving Organizational Excellence in Teacher Education: A Challenge	Dr. Sushil Kumar	130
34.	Achieving Organizational Excellence in Teacher Education	Dr.Seema B. Maraje	134
35.	Entrepreneurial thinking through science process skills	Smt.Rohini G. Bhosale	138
36.	Perpetual exaltation of student Teachers personality through Yoga & Peace Education	Dr.Pralhad B. Darade	142
37.	The Effect of Employee Transfers on Performance	Dr.Tarsing B. Naik	146
38	Need of Sex Education in Teacher Education	Mr.Vijaykumar C.Mutnale	151
39	Reducing Curriculum Load of School Children and Teaching through Holistic Approach	Prof.Mahadeo A. Pawar Dr.Sarala R. Menon	155
40	संत जनाबाईच्या अभंगातील व्यक्तिमत्त्व विकासाचे जीवनमूल्ये	डॉ.शांताराम गो. बुटे	158
41	गुणवत्तापूर्ण शिक्षक शिक्षणाची तत्वे	Prof.Bijali S. Dadape	162
42	शिक्षक शिक्षणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या अंमलबजवाणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाची भूमिका	डॉ.रावसाहेब के. शेळके	164
43	ई-लर्निंग पध्दतीद्वारे शिक्षक शिक्षणात अध्यापन करताना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास	प्रा. शेख अ. तय्यब साहेबलाल	167
44	शिक्षकाच्या व्यवसायिक विकासाचे मार्ग	प्रा.श्री.बी.एस्. खोचगे	170
45	बी.एड्. च्या अध्यापनात बहुमाध्यम तंत्रविज्ञानाचा वापर करताना येणाऱ्या. समस्यांचा अभ्यास	श्रीम.सुलक्षणा कि. भरगंडे	174
46	विद्यार्थ्यांची अध्ययन अक्षमता व शिक्षण	डॉ. राजेंद्र रा. भोई	177
47	विद्यार्थ्यांच्या कल्पनाशक्तीचा विकास करण्यासाठी राउंड रॉबिन पद्धती	डॉ.नीला आ. पाथरे	182
48	अवधान श्रृंखला - विद्यार्थी अध्ययन समायोजनासाठीचा प्रभावशाली मार्ग : बी.एड्. छात्र अध्यापकांसमोरील एक आव्हान!	श्री.रामचंद्र चंद्रु पाटील	185
49	संघटनात्मक वातावरण आणि सकारात्मक शालेय वातावरणासाठी कार्यनिती	श्रीम.एस.जे.घाटगे	188
50	जलद गतीने शिक्षण (ALP) व शिक्षक	श्रीम.प्रा.वैशाली रा. भोई डॉ.भरमू पा. मरजे	193
51	रोकडरहीत (कॅशलेस) अर्थव्यवस्था	श्रीमती पोवार संजीवनी ए.	195
52	शिक्षकांचा व्यवसायिक विकास	प्रा.प्रविण शा. चाकोते	199

***

PRINCIPAL.
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

ISBN No.978-93-84801-07-6

शिक्षक शिक्षणात माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या अंमलबजावणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाची भूमिका

डॉ.रावसाहेब के. शेळके,
सहाय्यक प्राध्यापक,
आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालय, गारगोटी.

प्रस्तावना –

शिक्षक शिक्षणामधून देशाला आवश्यक असणारे कुशल मनुष्यबळ निर्मिती करणारे शिक्षक निर्माण व्हावेत ही अपेक्षा आहे. त्याच बरोबर जागतिकीकरणामुळे व इंटरनेटच्या माध्यमातून माहितीचा प्रस्फोट झाल्यामुळे शिक्षक शिक्षणाची व्याप्ती व सखोलता वाढली आहे. म्हणजेच माहिती तंत्रज्ञानाच्या अभूतपूर्व क्रांतीमुळे अध्ययन व अध्यापन या संकल्पनांमध्ये अमूलाग्र असा बदल झाला आहे. त्यामुळे अध्ययनार्थीच्या बदलेल्या अध्ययनशैली व गरजांप्रमाणे त्यांच्या अपेक्षा पूर्ण करण्याची क्षमता शिक्षकांमध्ये निर्माण होणे गरजेचे आहे. NCTE Regulation 2014 प्रमाणे संपूर्ण भारत देशामध्ये बी.एड., बी.पी.एड., एम.एड., एम.पी.एड. हे एक वर्षीय अभ्यासक्रम दोन वर्षे कालावधीचे झाले आहेत, केवळ कालावधी वाढल्याने गुणवत्ता वाढते असे नाही तर त्या अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी किती सक्षमतेने, काटेकोरपणे होते यावर गुणवत्ता अवलंबून आहे.

तसेच ही यशस्वीता शिक्षक प्रशिक्षकांच्या क्षमता, कौशल्य व अद्ययावत ज्ञानावर अवलंबून आहे. त्यामुळे शिक्षक शिक्षणामध्ये शिक्षक प्रशिक्षकांची विविधांगी भूमिका महत्त्वाची आहे. प्रस्तुत सैद्धांतिक संशोधनपर व चिंतनपर पेपरमध्ये शिक्षक शिक्षणामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या अवलंबजावणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाची भूमिका कोणती व कशी असावी यासंबंधीचा आढावा घेतला आहे.

Keywords – शिक्षक शिक्षण, ICT, शिक्षक प्रशिक्षक, प्रशिक्षणार्थी इत्यादी.

Some expert defined to ICT means : Information Communication Technology (ICT) is diverse set of technological tools and resources to create, disseminate, bring value addition & manage information for communication.

ICT is a mixture of computer technology and communication technology.

Dr. Sansanwal says ICT means "It can be defined as the use of hardware and software for efficient management of information i.e. storage, retrieval, processing, communicating, diffusing and sharing of information for social, economical and cultural upliftment."

YCMOU, Nashik यांच्या Information Booklet मध्ये आयसीटी म्हणजे, It may be said to be that technology which is used for information management which involves acquisition, processing, storage, retrieval and dissemination of information. Reprography, printing and publishing are all activities involved in information management. Hence the corresponding technologies also become part of IT.

अभ्यासाची गरज व महत्त्व –

आज 21 वे शतक हे माहिती तंत्रज्ञानाचे शतक आहे. आज असे एकही क्षेत्र नाही की, ज्यामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर होत नाही. त्यामुळे शिक्षक शिक्षणामध्येही याचा वापर अपरिहार्य नव्हे क्रमपाप्त झाला आहे. त्यामुळे शिक्षक शिक्षणामध्ये ICT चा वापर करताना शिक्षक प्रशिक्षकांना विविध भूमिका बजावाव्या लागणार आहेत. त्यावरच आज शिक्षक शिक्षणाची अंमलबजावणी व यश अवलंबून आहे. या पेपरचा

ISBN No.978-93-84801-07-6

उपयोग शिक्षक शिक्षण, महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक व प्रशिक्षणार्थी यांना होणार आहे.

अभ्यास विषयाची उददिष्टे

1) शिक्षक शिक्षणामध्ये माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या अंमलबजावणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाच्या भूमिकांचा शोध घेणे.

अभ्यास पद्धती –

प्रस्तुत अभ्यास हा दुय्यम साधनस्त्रोतांच्या आधारे केला आहे. जसे की, पुस्तके, लेख जर्नल्स, प्रबंध, ऑनलाईन संशोधने इत्यादी. म्हणून प्रस्तुत अभ्यासासाठी वर्णनात्मक व विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर केला आहे.

जून 2004 मध्ये झालेल्या एका 'The challenge of Intergrading ICT in teacher education – the need for dialogue, change & innovation' या मुख्य विषयावर झालेल्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये प्राध्यापक ब्रिगीटे हॉलम सोरेनसन (Danish University of Education in Copenhagen, Denmark) यांनी सादर केलेल्या पेपरमध्ये त्यांनी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर, उपयुक्तता व त्यानुसार अध्ययनार्थीमध्ये होणारे बदल सांगितले आहेत. प्राध्यापक यीन चिऊंग चेंग यांनी त्यांच्या 'Three waves of teacher education and development : A paradigm shift in applying ICT' यामधील तीन लाटा म्हणजे 1) शिक्षकाच्या भूमिकेबरोबर करार 2) शिक्षकाची गुणवत्ता आणि त्याचा शिक्षणाच्या गुणवत्तेवरील परिणाम 3) आजन्म अध्ययन या तीन लाटा आजमितीला सुद्धा जशाच्या तशा लागू पडतात. बहुतांश वेळा सेवानिवृत्तीकडे झुकलेले शिक्षक हे ICT च्या वापराकडे दुर्लक्ष करतात, तर ICT हा विषय नवीन शिक्षकांकडे सोपविला जातो. त्यामुळे आता नवीन जुना असा शिक्षकांमधील भेद बाजूला सारून प्रत्येक शिक्षकाने आयसीटीचा प्रभावी वापर करणे गरजेचे आहे.

A Framework for ICTs in Teacher Education: A holistic framework proposed by the UNESCO - 2002. In planning for infusion of ICTs into teacher preparation programs takes into account the factors like cultural, educational, technology resources that are important in planning the integration of technology into preservice curriculum. The curriculum framework is comprised of four clusters of competencies encircled by four supportive themes. The curriculum framework also suggests that each teacher is allowed to interpret the framework within his or her context and personal approach to pedagogy, which is always related to the subject discipline or content area, rather than to the technology itself. The model illustrates the interdependence of the themes and competencies – all themes interacting with all competencies

1) नियमित वापरकर्ता :–

शिक्षक शिक्षणामध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाने नियमितपणे आयसीटीचा वापर केला पाहिजे. त्यामुळे प्रशिक्षणार्थींना आयसीटी वापराची प्रेरणा अध्ययनार्थींना मिळण्यास मदत होईल. ही भूमिका शिक्षक प्रक्षिणकांना आव्हान नव्हे तरी संधी आहे.

2) नियोजक –

शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयांमध्ये आयसीटीच्या असणाऱ्या विविध सुविधा यांचा वापर कोणी, कोणत्यावेळी, कसा करावा यासाठी वर्षाच्या सुरूवातीलाच नियोजन करावे. या भूमिकेमुळे आयसीटीची अंमलबजावणी प्रभावी होण्यास मदत होईल.

3) सुविधा पुरविणारा –

आयसीटीशी संबंधित ज्या सुविधा आहेत. त्या प्राचार्य, सहकारी, प्रशिक्षणार्थी, कार्यालयीन कर्मचारी यांच्या बरोबर चर्चा करून सुविधांच्या ववारासंबधी नियोजन करावे तसेच समाजातील गरजू घटकांना सुविधा उपलब्ध करून देण्याची भूमिका शिक्षक प्रशिक्षकांनी करावी.

4) मूल्यमापक –

शिक्षक प्रशिक्षकांनी आयसीटीच्या सुविधा उपलब्ध करून दिल्या म्हणजे त्यांची भूमिका संपली असे होत नाही तर त्या सुविधांच्या

 ISBN No.978-93-84801-07-6

वापराबाबत मूल्यमापक म्हणून भूमिका बजावावी म्हणजेच सुविधांमधील त्रुटी, वापरातील त्रुटी, आयसीटीच्या वापरातील सहजता, त्याची परिणामकारकाता या विषयाचे मूल्यमापक म्हणून कार्य करावे. ही भूमिका शिक्षक शिक्षणाला नवी दिशा देणारी ठरू शकते.

5) शोधकर्ता –

शिक्षक शिक्षणामध्ये आयसीटीच्या अंमलबजावणीमध्ये शिक्षक प्रशिक्षकाला शोधकर्ता म्हणून प्रमुख भूमिका बजावावी लागणार आहे. कारण आयसीटीच्या क्षेत्रात नवनवीन शोध सातत्याने लागत आहेत. याचा शोध घेणे अपेक्षित आहे. त्याचबरोबर स्वतःला काही नाविण्यपूर्ण शोधता येते याचाही शोध घेणे गरजेचे आहे.

6) निर्माणकर्ता / निर्माता –

शिक्षक प्रशिक्षकाला शैक्षणिक आशयाशी निगडीत आयसीटीचा वापर करून शैक्षणिक कार्यक्रमाच्या PPT, CD, Video programme, software etc. ची निर्मिती करणारा निर्माता म्हणून भूमिका बजावायची आहे.

7) दिग्दर्शक / सादरकर्ता –

प्रशिक्षणार्थींना केवळ तोंडी मार्गदर्शन न करता स्वतः काही आयसीटी उपक्रमाची निर्मिती करून त्याचे सादरीकरण करावे म्हणजेच शिक्षक प्रशिक्षकाने सादरकर्ता ही भूमिका बजावायची आहे.

8) मार्गदर्शक –

शिक्षक प्रशिक्षकाच्या मार्गदर्शनाखालीच भावी शिक्षक घडत असतात. त्यामुळे आयसीटी संबंधी ज्या काही अडचणी येतील त्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षकांने मार्गदर्शकाची भूमिका बजावायची आहे.

समारोप –

आयसीटी हे सातत्याने अद्ययावत असणारे असे क्षेत्र आहे. शालेय स्तरावरील विद्यार्थी या नवीन तंत्रज्ञानाचा स्वीकार करून वापर करतात त्यामुळे त्यांना शिकविण्यासाठी येणाऱ्या शिक्षकांनी हे तंत्रज्ञान आत्मसात करणे गरजेचे आहे. यापेक्षा महत्त्वाचे म्हणजे शिक्षक शिक्षण महाविद्यालयातील शिक्षक प्रशिक्षकांनी उपरोक्त नमुद केलेल्या विविधांगी भूमिका सक्षमतेने पार पाडणे गरजेचे आहे. यावरच भविष्यकालीन शिक्षक शिक्षणाची पर्यायाने शिक्षणप्रणालीची गुणवत्ता व यश अवलंबून आहे असे वाटते.

संदर्भ–

- Graeme, Douglas (2001) ICT, Education and Visual impairment. *British Journal of*
- *Educational Technology.* U.K.: British Educational Communication and Technology Agency. P. 353-364.
- Maheshwari, K. Uma, Reddy P. Samma, Gyanmudra (October, 2010) Assessment of ICT
- literacy among High School Students. *Edutracks.* Hyderadab: Editor. P. 34-37.
- Das, Mnoj Kumar (September, 2007) ICT for Professional Development of Elementary
- School Teachers: A study. *Indian Journal of Open Learning.* New Delhi: Indira Gandhi National Open University.

***

(124)

ISBN No.978-93-83796-46-5

NAAC Grade - B

EST.1963

Government of Maharashtra

Government College of Education (CTE), Ratnagiri

National Seminar
on
Skill Development in Teacher Education

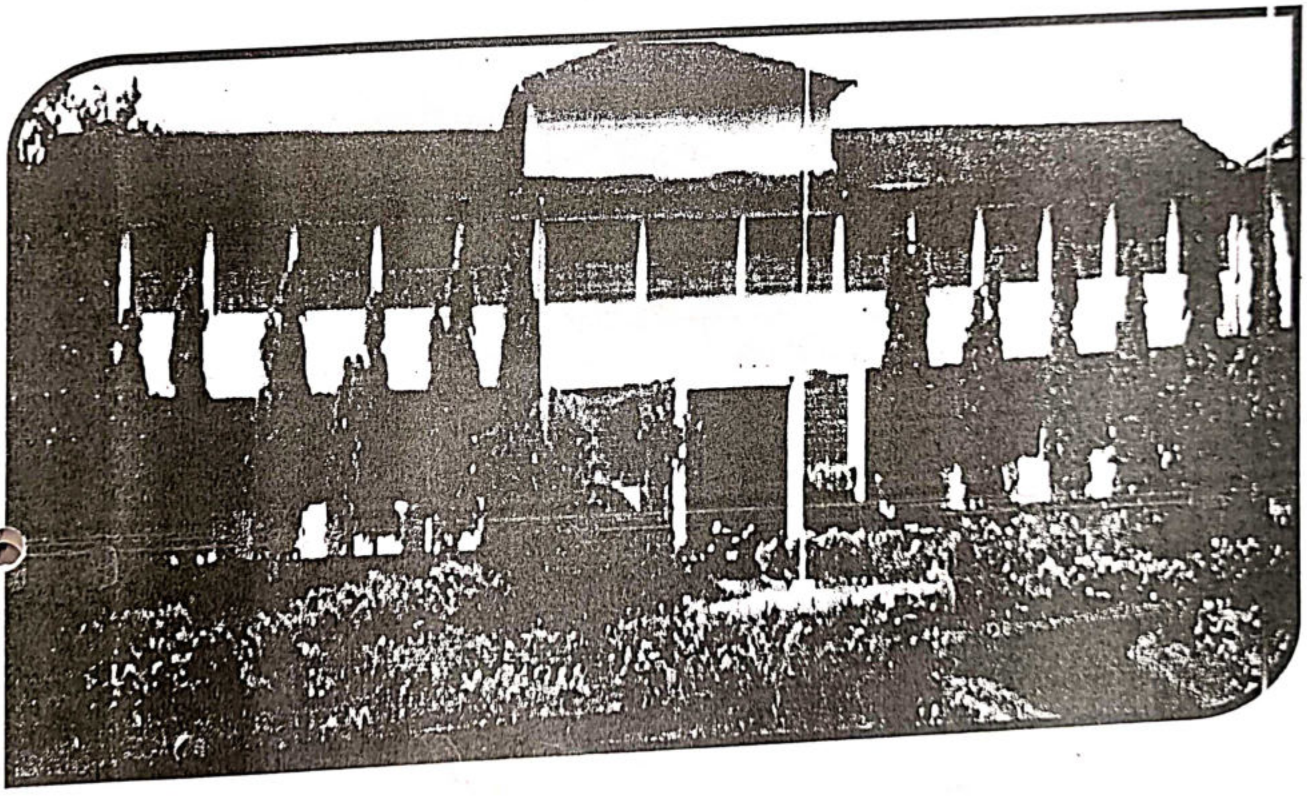

2nd April, 2017

Dr. TARSING B. NAIK
Co-ordinator,
National Seminar

Dr. LATA S. PATIL
Director,
National Seminar

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION GARGOTI.

PRINCIPAL,
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

ISBN No.978-93-83796-46-

सत्यमेव जयते

Government of Maharashtra's

Government College of Education (CTE), Ratnagiri.

NATIONAL SEMINAR

ON

SKILL DEVELOPMENT IN TEACHER EDUCATION

• Seminar Director •

Dr.Lata S. Patil

Principal

• Co-ordinator •

Dr. Tarsing B. Naik

Assistant Professor

• Local Advisory Committee •

Dr. Rama Bhosale, Chairman

Dr. Lata Patil, Secretary

Dr.Shrirang Kadrekar, Member

Dr.Surendra Thakoor-Desai, Member

Prof.Bijali Dadape, Member.

Dr.Jyotsna Thakoor, Member

Dr.Swasat Shere, Member

• Advisory committee for Seminar •

Dr. A. B. Sali

Dr. S. G. Bute

Dr. S. B. Patil

Dr. R. B. Topkar

Dr. R. D. Belekar

Shri. E. A. Ambokar

Dr. C. S. Khandake

Shri. R. D. Inamdar

Shri. G. D. Yedavi

Shri. V. A. Waghmare

2nd April 2017

ISBN No.978-93-83796-46-5

Sr. No.	Title	Author	Page No.
47.	आजच्या शिक्षक शिक्षणापुढील आव्हाने उपाययोजना आणि सातत्यपुर्ण सर्वकष मूल्यमापन पध्दती	श्रीमती साकेकर भारती तुकाराम, डॉ.पाटील लता शिवाजी,	163
48.	शिक्षक–शिक्षण कार्यक्रमातून मृदू कौशल्यांचा विकास	डॉ.युवराज पवार	166
49.	उच्च प्राथमिक स्तरावर मराठी विषयाच्या ज्ञानरचनावाद आधारित अध्यापन कौशल्यासंदर्भातील मराठी विषयकोपऱ्याच्या सदय:स्थितीचा अभ्यास	प्रा.सौ.उर्मिला राजेश पाटील डॉ.सौ.लता शिवाजी पाटील	168
50.	स्वयं–निर्देशित अध्ययन कौशल्य	प्रा.चाकोते प्रविण शामसुंदर	171
51.	विज्ञान–तंत्रज्ञान विषयात ICT वापराच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास	डॉ.पी.एस. देसाई	173
52.	ICT चे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अंमलबजावणीचा अभ्यास	डॉ.रावसाहेब केराप्पा शेळके	176
53.	ICT वर आधारित सरावपाठ कौशल्य विकसन	डॉ. मीनाक्षी नंदकुमार मोरे	179
54.	शैक्षणिक साहित्य वापर एक कौशल्य	श्री.द्वारकानाथ विठ्ठल भोसले	182
55.	विद्यार्थ्यांच्या यशस्वी जीवनासाठी जीवनकौशल्ये व विविध उपक्रम	प्रा. गंगा शिवाजी यरोळकर प्रा. यमुना शिवाजी यरोळकर	184
56.	बी.एड्. प्रशिक्षणार्थीमध्ये कौशल्ये व उद्योजकता विकास केंद्राच्या माध्यमातून कौशल्ये विकसन	डॉ.केशव रामभाऊ मोरे	187
57.	शिक्षक प्रशिक्षणातील कौशल्य विकास – आव्हाने व संधी	प्रा. नांगरे नूतन कृष्णराव	189
58.	मोबाईल शिक्षण : काळाची गरज	कु.न्हायकर दिपाली प्रभाकर कु.देशमुख उज्ज्वला म.	191
59.	मानसिक आरोग्य व्यवस्थापन कौशल्य	राजकुंवर प्रदीप इंगळे डॉ.एल.एस.पाटील	197
60.	वेळेचे व्यवस्थापन-एक आवश्यक कौशल्य	प्रा.सौ.शोभा संग्राम पाटील डॉ. वंदना एस नलवडे	199
61.	उच्च प्राथमिक स्तरावरील भूगोल विषय शिक्षकांच्या अध्यापनात अध्यापन कौशल्य उपयोजन–एक अभ्यास	श्री.सोनवणे एस. ए.	202
62.	शिक्षकांच्या भाषा अध्यापनातील कौशल्य विकास	उर्मिला बाळासाहेब घाटगे	205
63.	प्रायोगिक पध्दती वापर एक कौशल्य	श्री.विश्वनाथ बाळू तानवडे	207
64.	व्यक्तिमत्व विकास आणि शिक्षक शिक्षण	कु.उज्ज्वला महादेव देशमुख कु.दिपाली प्रभाकर न्हायकर	209
65.	पूर्नरचित बी.एड.अभ्यासक्रमातून कौशल्य विकसन	डॉ.नवनाथ इंदलकर	212
66.	वाचिक अभिनय कौशल्य आणि शिक्षक	डॉ. नीला पाथरे	215
67.	क्षितीज विस्तारण्यासाठी वाचनकौशल्य	प्रा.डॉ.नंदकुमार धनवडे	219

***

PRINCIPAL
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

ISBN No.978-93-83796-46-5

ICT चे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अंमलबजावणीचा अभ्यास

डॉ.रावसाहेब केराप्पा शेळके
सहाय्यक प्राध्यापक, आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी.

प्रस्तावना :

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानातील प्रगती यामुळे संपूर्ण विश्व आज एक खेडे बनले आहे. त्यामुळे जागतिक नागरिक या नव्या संकल्पनेचा उदय होत आहे. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वाढता प्रभाव पाहता त्याचा उपयोग शिक्षण क्षेत्रात करणे गरजेचे आहे. म्हणून NCTE Regulation 2014 नुसार NCTE ने तयार केलेल्या दोन वर्षीय बी.एड्. अभ्यासक्रम आरखड्याचा अभ्यास केला असता असे लक्षात येते की, बी.एड्. अभ्यासक्रमात Enhancing Professional Capacities (EPC) या भागाचा नव्याने व प्रथमच समावेश केला आहे. Course on critical understanding of ICTs shall be offered as an important curricular resource, according primacy to the role of the teacher, ensuring public ownership of digital resources, and promoting constructivist approaches that privilege participation and co-creation over mere access to ICTs This course focuses on providing practical experience and reflective engagement on critical issues related to Information and Communication Technologies in a workshop modethrough presentations and seminars around selected readings. The course intends to engage student teachers to understand the role of ICT in education in relation to various policies and curriculum frameworks on ICT and in diverse socioeconomic contexts. The course aims to provide a rich learning experience for student teachers through various ICT tools to enable them to engage diverse classroom contexts, to critically assess the quality and efficacy of resources and tools available, to access and suitably modify open educational resources, to develop their own pedagogic materials and pursue lifelong learning to strengthen their professional capabilities.

उपरोक्त Regulation नुसार भारतातील सर्वच विद्यापीठांनी बी.एड्. अभ्यासक्रमात EPC चा समावेश केला आहे. एकूण चार EPC पैकी प्रस्तुत संशोधनपर पेपरमध्ये Critical Understanding of ICT या EPC च्या अंमलबजावणीचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

संशोधनाची गरज व महत्त्व :

बी. एड्. अभ्यासक्रमाची निर्मिती जरी विद्यापीठांकडून केली जात असली तरी प्रत्यक्ष अभ्यासक्रमांची अंमलबजावणी ही बी. एड्. महाविद्यालयांना करावी लागते. दोन वर्षीय बी. एड्. अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी ही प्रथमच होत आहे. त्यामुहे या EPC ची अंमलबजावणी करण्यासाठी विद्यापीठाने बी.एड्. अभ्यासक्रमात दिलेल्या सूचनांप्रमाणे केलेले नियोजन व प्रत्यक्ष कार्यवाही करताना आलेले अनुभव, अडथळे यांचा अभ्यास पुढील वर्षीचे नियोजन व अंमलबजावणी करताना होणार आहे. प्रस्तुत संशोधनाचा उपयोग बी. एड्. प्रशिक्षणार्थी, EPC चे अंमलबजावणी करणारे शिक्षक प्रशिक्षक, बी. एड्. महाविद्यालयांचे प्राचार्य, बी. एड्. अभ्यासक्रमाची निर्मिती करणारे अभ्यास मंडळ सदस्य तसचे EPC चे अभ्यासक यांना उपयोगी ठरणार आहे. संशोधक या प्रात्यक्षिकाचे प्रमुख म्हणून कार्य करत आहेत. त्यामुळे या EPC च्या अंमलबाजवणीच्या अभ्यासाचा प्रत्याभरण म्हणून उपयोग होणार आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे :

1. आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धी या प्रात्यक्षिकाच्या अंमलबजावणीचा अभ्यास करणे.
2. आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या (EPC) च्या अंमलबजावणीमध्ये आलेल्या अडथळ्यांचा अभ्यास करणे.

संशोधन कार्यपद्धती :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये सद्यस्थितीचा अभ्यास असल्याने सर्वेक्षण संशोधन पद्धतीने संशोधन केले आहे.

ISBN No.978-93-83796-4(-5

नमुना निवड :

संशोधक ज्या महाविद्यालयात कार्यरत आहे. त्या महाविद्यालयाची निवड सहहेतुक नमुना निवडीने केली आहे. तसेच त्या महाविद्यालयातील बी. एड्. द्वितीय वर्षातील सर्व प्रशिक्षणार्थींची निवड नमुना म्हणून सहहेतूने नमुना निवडीने केली आहे.

संशोधन साधन :

आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या EPC प्रात्यक्षिकाच्या अंमलबजावणीचा अभ्यास करण्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षकांबरोबर केलेल्या चर्चा, प्रशिक्षणार्थींच्या कार्याचे केलेले निरीक्षण याद्वारे माहिती संकलन केले आहे.

संशोधनाची व्याप्ती :

1. बी. एड्. अभ्यासक्रमातील Critical Understanding of ICT या EPC शी संबंधित प्रस्तुत संशोधन आहे.
2. या संशोधनाचे निष्कर्ष सर्वच बी. एड्. महाविद्यालयांना लागू पडतात.
3. या संशोधनाचे निष्कर्ष बी. एड्. प्रशिक्षणार्थी, शिक्षक प्रशिक्षक, बी. एड्. महाविद्यालयांचे प्राचार्य यांना लागू पडतात.

संशोधनाची परिमर्यादा :

1. प्रस्तुत संशोधन बी. एड्. अभ्यासक्रमातील आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अंमलबजावणीपुरते मर्यादित आहे.
2. शिवाजी विद्यापीठाच्या दोन वर्षीय बी. एड्. अभ्यासक्रमापुरते मर्यादित आहे.
3. आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय या महाविद्यालयात अध्यापन करणारे शिक्षक प्रशिक्षक, या महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष 2016–2017 मध्ये अध्यन करणारे प्रशिक्षणार्थी यांच्या पुरते प्रस्तुत संशोधन मर्यादित आहे.

संशोधनाची कार्यवाही :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अंमलबजावणीचा अभ्यास करताना सर्वप्रथम या EPC चा प्रमुख या नात्याने संशोधकाने बी. एड्. अभ्यासक्रमात या EPC शी संबंधित दिलेली सर्व माहिती काळजीपूर्वक अभ्यासली त्यानंतर मा. प्राचार्यांसमवेत झालेल्या अनौपचारिक बैठकीमध्ये महाविद्यालयातील सर्व प्रशिक्षकांना त्यांच्या अभिरुचीनुसार Activity यांचे विभाजन केले. विभाजनाप्रमाणे शिक्षक प्रशिक्षकांना अभ्यास करण्यास सांगितले शिक्षक प्रशिक्षकांना अभ्यासनुसार आलेल्या अडचणी, शंका यावर एकत्रित चर्चा करून मार्ग काढण्यात आला. व या EPC च्या प्रत्यक्ष अंमलबजावणीला वेळापत्रकाप्रमाणे सुरुवात केली गेली. या प्रात्यक्षिकाच्या कार्यवाहीमध्ये दिलेल्या बी. एड्. अभ्यासक्रमातील सूचनांप्रमाणे शिक्षक प्रशिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रशिक्षणार्थींनी तयारी केली. तसेच त्यांना काही नमुना सादरीकरणेही दाखविण्यात आली. संदर्भ सूचविण्यात आले. या EPC च्या अंमलबजावणीमध्ये अभ्यासक्रमातील आशयानुरूप सादरीकरण, प्रात्यक्षिक कार्य, अहवाल लेखन आणि सॉफ्ट कॉपी इत्यादी मार्गांनी प्रात्यक्षिक पुर्तता करण्यात आली.

आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अमंलबजावणीची गुणवैशिष्ट्ये :

1. गटांमध्ये काम केल्याने प्रशिक्षणार्थींमध्ये सहकार्याची भावना वाढीस लागली.
2. गटानुसार प्रत्येक Activity मध्ये दिलेल्या सर्व कृती पुर्ण करण्यास प्रशिक्षणार्थींना पुरेसा वेळ मिळाला.
3. Activity मध्ये नाविण्यपुर्ण संकल्पनांच्या अभ्यासासाठी प्रशिक्षणार्थींना संदर्भ / Online Search करण्याची संधी मिळाली.
4. Online प्राप्त झालेल्या माहितीपैकी Activity शी संबंधित माहिती कोणती? त्यापैकी किती माहिती घेतली पाहिजे? यासंबंधीचे निर्णय मार्गदर्शकांबरोबर चर्चा करून घेतले. त्यामुळे चिकित्सक दृष्टी निर्माण होण्यास मदत झाली.
5. ICT मधील नवनवीन Application ची माहिती प्रशिक्षणार्थींना झाली.
6. नविण्यपूर्ण संकल्पना शिक्षक प्रशिक्षकांनाही आव्हान ठरल्या.
7. ICT शी संबंधित संकल्पनाच्या आकलनामुळे प्रशिक्षणार्थींमध्ये ICT वापराविषयी आत्मविश्वास निर्माण झाल्याचे दिसून आले.
8. सादरीकरणामध्ये ICT चा अधिकाधिक वापर प्रशिक्षणार्थी करु लागले.
9. इतर कोर्समधील संकल्पनाही इंटरनेटच्या सहाय्याने शोध घेण्याचे प्रमाणे यामध्ये वाढ झाली.

10 शिक्षक प्रशिक्षकांना लगेच एखाद्या घटकाबद्दलची माहिती न विचारता प्रशिक्षणार्थी त्याचा स्वतः शोध प्रथम इंटरनेटवर घेतात व नंतर शिक्षक प्रशिक्षकांना विचारता हा महत्त्वाचा बद्दल झाल्याचे दिसून येते.

आयसीटीचे चिकित्सक आकलन या EPC च्या अंमलबजावणीमध्ये आलेले अडथळे.

1. शिवाजी विद्यापीठाच्या बी. एड्. अभ्यासक्रमात या EPC शी संबंधित सैद्धांतिक भागावर अधिक भर देणेत आला आहे.
2. काही संकल्पनासंबंधीची Online माहिती इंटरनेटवर सुद्धा जुजबी/त्रोटक स्वरूपातील माहिती उपलब्ध आहे.
3. काही प्रशिक्षणार्थी ICT शी संबंधित अपूर्ण पूर्वज्ञानामुळे या प्रात्यक्षिकाच्या पुर्वतेत अलिप्तता स्विकारण्याचा प्रयत्न करत होते.
4. हे EPC चौथ्या सत्रा ऐवजी पहिल्या सत्रात हवे होते.

समारोप :

बदलेल्या दोन वर्षीय बी. एड्. अभ्यासक्रमातील हे EPC महत्त्वाचे आहे. EPC च्या अभ्यासक्रमातील क्षमता मर्यादापेक्षा ICT वर प्रभुत्व संपादन करणे सर्व शिक्षकांसाठी, शिक्षक प्रशिक्षकांसाठी काळाची गरज आहे. त्यामुळे व्यावसायिक क्षमता अभिवुद्धीमध्ये या EPC मुळे मोलाची भर पडली आहे असे वाटते. म्हणून या प्रात्यक्षिकाची अंमलबजावणी ही अत्यंत नियोजनबद्धीरित्या व काळजीपूर्वक करणे गरजेचे आहे तसेच अडथळ्यांवर मार्ग काढणे गरजेचे आहे असे वाटते.

संदर्भ :

- National Council for Teacher Education (Dec. 2014) Curriculum framework: Two year B.Ed. programme New Delhi.
- Shivaji University (2015-16) Two year Bachelor of Education (B.Ed. Degree Course) Syllabus Kolhapur.
- मरजे, बी. पी. (फेब्रु. 2015) सुधारित बी.एड्. अभ्यासक्रम 2014 व अभ्यासक्रम आराखडा भारतीय शिक्षण. पृष्ठक्रमांक–18 ते 27.

HISTORY AND CIVICS

STANDARD SEVEN

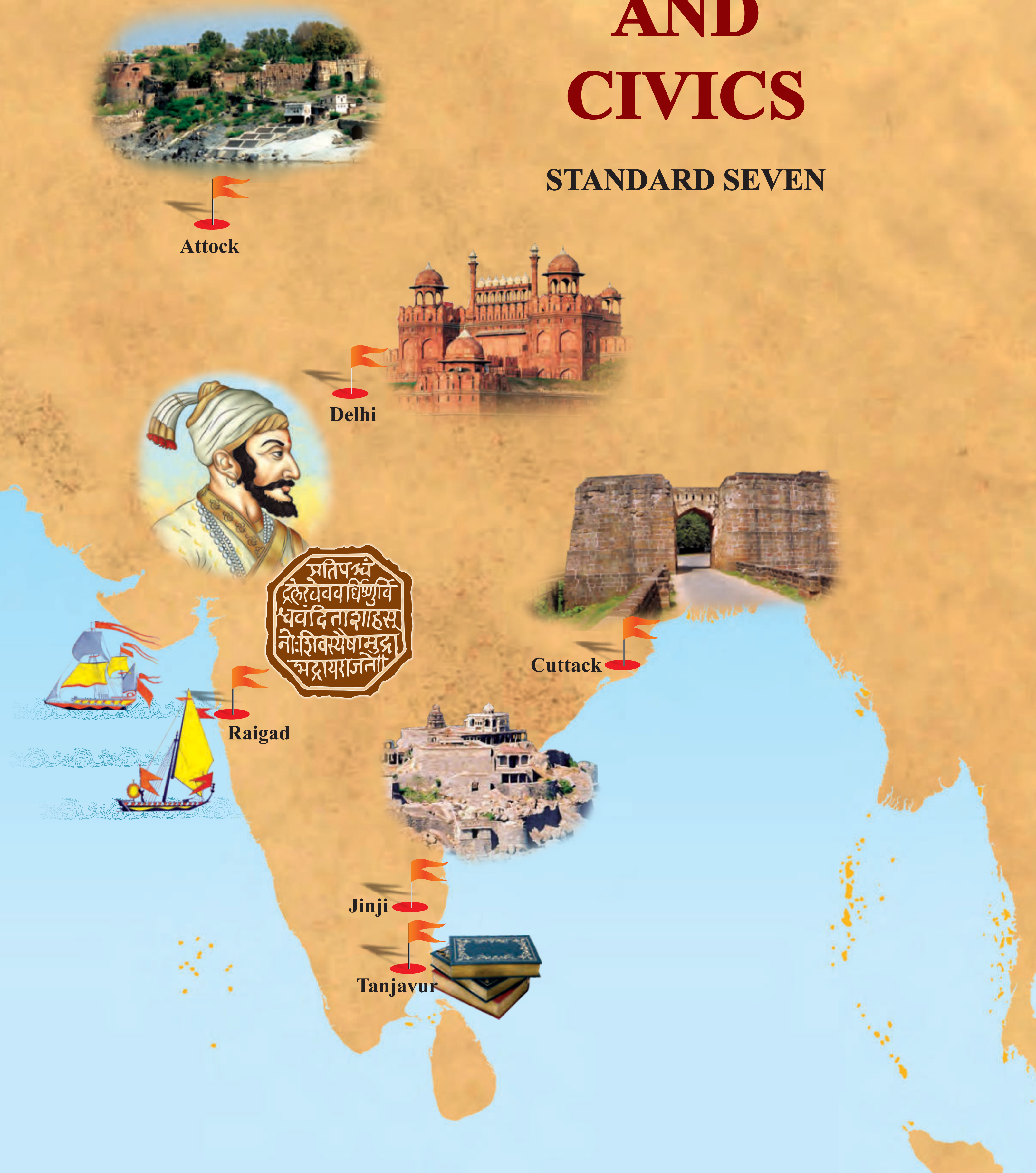

The Coordination Committee formed by GR No. Abhyas - 2116/(Pra.Kra.43/16) SD - 4
Dated 25.4.2016 has given approval to prescribe this textbook in its meeting held on 3.3.2017

HISTORY AND CIVICS

STANDARD SEVEN

Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune - 411 004.

The QR Code given alongside and on other pages in this book can be scanned with a smartphone, which leads to link/s (URL) useful for the teaching/learning of this textbook.

First Edition : 2017 © **Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune - 411 004.**

The Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research reserves all rights relating to the book. No part of this book should be reproduced without the written permission of the Director, Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, 'Balbharati', Senapati Bapat Marg, Pune 411004.

History Subject Committee :

Dr Sadanand More, Chairman
Shri. Mohan Shete, Member
Shri. Pandurang Balkawade, Member
Dr Abhiram Dixit, Member
Shri. Bapusaheb Shinde, Member
Shri. Balkrishna Chopde, Member
Shri. Prashant Sarudkar, Member
Shri. Mogal Jadhav, Member-Secretary

Civics Subject Committee :

Dr Shrikant Paranjape, Chairman
Prof. Sadhana Kulkarni, Member
Dr Mohan Kashikar, Member
Shri. Vaijnath Kale, Member
Shri. Mogal Jadhav, Member-Secretary

History and Civics Study Group :

Shri. Rahul Prabhu
Shri. Sanjay Vazarekar
Shri. Subhash Rathod
Smt Sunita Dalvi
Prof. Shivani Limaye
Shri. Bhausaheb Umate
Dr Nagnath Yevale
Shri. Sadanand Dongre
Shri. Ravindra Patil
Shri. Vikram Adsul
Smt Rupali Girkar
Dr Minakshi Upadhyay
Smt Kanchan Ketkar
Smt Shivkanya Patve
Dr Anil Singare
Dr Raosaheb Shelke
Shri. Mariba Chandanshive
Shri. Santosh Shinde
Dr Satish Chaple
Shri. Vishal Kulkarni
Shri. Shekhar Patil
Shri. Sanjay Mehta
Shri. Ramdas Thakar
Dr Ajit Apte
Dr Mohan Khadse
Smt Shivkanya Kaderkar
Shri. Gautam Dange
Dr Vyankatesh Kharat
Shri. Ravindra Jinde
Dr Prabhakar Londhe

Invitees :

Dr Somnath Rode
Dr Ganesh Raut

Cover and Illustrations :

Shri. Devdatta Prakash Balkawade

Cartographer :

Shri. Ravikiran Jadhav

Coordination :

Mogal Jadhav
Special Officer, History and Civics

Varsha Sarode
Subject Assistant, History and Civics

Translation :

Shri. Aniruddha Chitnis
Shri. Sushrut Kulkarni
Smt. Aarti Khatu

Scrutiny :

Dr Ganesh Raut
Prof. Sadhana Kulkarni

Coordination :

Dhanavanti Hardikar
Academic Secretary for Languages

Santosh J. Pawar
Subject Assistant, English

Typesetting :

DTP Section, Textbook Bureau, Pune

Paper : 70 GSM Creamwove

Print Order : N/PB/2017-18/QTY.- 0.75

Printer :

M/s. Rajmudra Prakashan (P) Ltd., Aurangabad

Production :

Sachchitanand Aphale
Chief Production Officer
Prabhakar Parab,
Production Officer
Shashank Kanikdale,
Assistant Production Officer

Publisher :

Vivek Uttam Gosavi, Controller
Maharashtra State Textbook Bureau,
Prabhadevi, Mumbai - 400 025.

MAHARASHTRA STATE BUREAU OF TEXTBOOK PRODUCTION AND CURRICULUM RESEARCH, PUNE.

इतिहास व नागरिकशास्त्र इ. ७ वी (इंग्रजी माध्यम)

₹ 40.00

HISTORY AND POLITICAL SCIENCE

STANDARD NINE

The Coordination Committee formed by GR No. Abhyas - 2116/(Pra.Kra.43/16) SD - 4
Dated 25.4.2016 has given approval to prescribe this textbook in its meeting held on 3.3.2017

History and Political Science

Standard Nine

Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune.

The QR Code given alongside and on other pages can be scanned with a smartphone, which leads to link/s (URL) useful for the teaching/learning of this textbook.

First Edition : 2017

© Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune - 411 004.

The Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research reserves all rights relating to the book. No part of this book should be reproduced without the written permission of the Director, Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, 'Balbharati', Senapati Bapat Marg, Pune 411004.

History Subject Committee

Dr Sadanand More, Chairman
Shri. Mohan Shete, Member
Shri. Pandurang Balkawade, Member
Shri. Bapusaheb Shinde, Member
Shri. Balkrishna Chopde, Member
Shri. Prashant Sarudkar, Member
Shri. Mogal Jadhav, Member-Secretary

Authors

Dr Ganesh Raut
Dr Vaibhavi Palsule

Cover and Illustrations

Shri. Mukim Shaikh

Translation

Prof. Arati Khatu
Dr Padma Mehta
Shri. Sushrut Kulkarni

Cartographer

Shri. Ravikiran Jadhav

Scrutiny

Dr Ganesh Raut

Civics Subject Committee

Dr Shrikant Paranjape, Chairman
Prof. Sadhana Kulkarni, Member
Dr Mohan Kashikar, Member
Shri. Vaijnath Kale, Member
Shri. Mogal Jadhav, Member-Secretary

Coordination

Mogal Jadhav,
Special Officer,
History and Civics

Varsha Sarode
Subject Assistant,
History and Civics

Typesetting

DTP Section, Balbharati

Paper

70 GSM Creamwove

Print Order

N/PB/2017-18/50,000

Printer

M/s. Shree Samarth Quality Works, Navi Mumbai

History and Civics Study Group

Shri. Rahul Prabhu
Shri. Sanjay Vazarekar
Shri. Subhash Rathod
Smt Sunita Dalvi
Prof. Shivani Limaye
Shri. Bhausaheb Umate
Dr Nagnath Yevale
Shri. Sadanand Dongre
Shri. Ravindra Patil
Shri. Vikram Adsul
Smt Rupali Girkar
Dr Minakshi Upadhyay
Smt Kanchan Ketkar
Smt Shivkanya Patve
Dr Anil Singare
Dr Raosaheb Shelke
Shri. Mariba Chandanshive
Shri. Santosh Shinde
Dr Satish Chaple
Shri. Vishal Kulkarni
Shri. Shekhar Patil
Shri. Sanjay Mehta
Shri. Ramdas Thakar
Dr Ajit Apte
Dr Mohan Khadse
Smt Shivkanya Kaderkar
Shri. Gautam Dange
Dr Vyankatesh Kharat
Shri. Ravindra Jinde
Dr Prabhakar Londhe

Coordination

Dhanavanti Hardikar
Academic Secretary for Languages

Santosh J. Pawar
Subject Assistant, English

Production

Sachchitanand Aphale
Chief Production Officer
Prabhakar Parab, Production Officer
Shashank Kanikdale,
Asst. Production Officer

Publisher

Vivek Uttam Gosavi, Controller
Maharashtra State Textbook Bureau,
Prabhadevi, Mumbai - 400 025.

Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune.

इतिहास व राज्यशास्त्र इ. ९ वी (इंग्रजी माध्यम)

₹ 54.00

133

श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी

ज्ञान सेवा त्याग

श्री मौनी विद्यापीठाचे मुखपत्र

शिक्षणातून ग्रामीण पुनर्रचना व ग्रामीण पुनर्रचनेतून

ACHARYA JAWADEKAR COLLEGE OF EDUCATION GARGOTI.

PRINCIPAL,
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti. Dist. Kolhapur

2017

मौनी उत्सव

२६ फेब्रुवारी, २०१७ विशेषांक

श्री मौनी विद्यापीठाचे मुखपत्र

ग्रामीण शिक्षण

मौनी उत्सव विशेषांक

▪ संपादक ▪

डॉ. जयसिंग नानासो कळके

संचालक, श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी.

▪ कार्यकारी संपादक ▪

प्रा. संदीप पांडुरंग शिंदे

के. एच. कॉलेज, गारगोटी.

▪ सहसंपादक ▪

डॉ. संजय बजरंग देसाई

के. एच. कॉलेज, गारगोटी

डॉ. सुरेश बापू शिंदे

कुमार भवन, शेळोली

श्री. दीपक नारायण कुपन्नावर

आय. सी. आर. ई., गारगोटी

डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके

आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी

▪ संपादक मंडळ ▪

प्रा. शशिकांत शामराव चव्हाण

के. एच. कॉलेज, गारगोटी

प्रा. सुधीर धोंडिराम गुरव

श्री उदाजीराव ज्युनि. कॉलेज ऑफ एज्यु., गारगोटी

सौ. वैशाली उदयकुमार शिंदे

रा. वि. परुळेकर ग्रंथालय, गारगोटी

फेब्रुवारी २०१७

श्री मौनी विद्यापीठ, गारगोटी

134

श्री मौनी विद्यापीठाचे मुखपत्र

ग्रामीण शिक्षण

अंतरंग

अ. नं.	लेखाचे नाव	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
•	संपादकीय		
१	संचालकांच्या मेजावरून	- डॉ. जयसिंग कळके	१
२	श्री मौनी विद्यापीठ एक दृष्टिक्षेप	- प्रा. डॉ. संजय देसाई	३
३	श्री मौनी विद्यापीठ लक्ष दिवे चेतवणारा नंदादीप	- प्रा. डॉ. युवराज देवाळे	९
४	श्री मौनी विद्यापीठ परिसरातील कुटींचा परिचय	- प्रा. संदीप शिंदे	११
५	श्री मौनी विद्यापीठाचे तपस्वी	- प्रा. शशिकांत चव्हाण	१६
६	ज्ञानज्योत एक विचारयात्रा	- डॉ. सुरेश शिंदे	१९
	दिवस... मौनी विद्यापीठातले	- डॉ. विजय निंबाळकर	२१
८	रा. वि. परुळेकर ग्रंथालय - मौनी विद्यापीठाचे वैभव	- सौ. वैशाली शिंदे	२५
९	निमित्त स्नेहमेळाव्याचे	- प्रा. दीपक खोत	२६
१०	स्मरण एका थोर शिक्षण तज्ज्ञाचे	- प्रा. सौ. जे. एस. मुल्ला	२७
११	ज्ञानयोगिनी डॉ. चित्रा नाईक	- प्रा. डॉ. मीनाक्षी मोरे	२९
१२	श्री मौनी विद्यापीठ कार्यदिशा	- डॉ. जयसिंग कळके	३३
१३	श्री मौनी विद्यापीठातील विविध संस्था अहवाल	- संकलन, संपादक मंडळ	३६
१४	श्री मौनी विद्यापीठ एक ज्ञान मंदिर	- प्राचार्य व्ही. एस. पाटील	५७
१५	श्री मौनी विद्यापीठ जैव विविधतेचे आगर	- प्रा. डॉ. सागर व्हनाळकर	५९
१६	दौलतची जन्मगाथा	- श्री संपत कळके	६०
१७	Innovations in English Language Teaching : A Great Need	- Prof. Dr. Madhavi Pawar	६२
	World of Electronic Communication	- Prof. R. S. Kittur	६५
१९	Importance of English in Present Scenario	- Prof. Mrs. U. P. Solase	६७
२०	माझी कर्मभूमी	- श्रीमती प्र. प्र. संत	६९
२१	संमेलनातील आम्ही साऱ्याजणी	- प्रा. डॉ. प्रतिभा देसाई	७०
२२	श्री मौनी विद्यापीठ संस्काराची शिदोरी	- सौ. सुमन नाझरे	७०
२३	भावस्पर्श	- श्री एन. डी. नाझरे	७४
२४	स्थानिक इतिहास लेखन एक नवोपक्रम	- प्रा. डॉ. रावसाहेब शेळके	७५
२५	डी. एन. ए. जीवनाचे संयुग	- प्रा. सी. पी. भगत	७७
२६	हुतात्म्यांच्या बलिदानाची कहाणी	- प्राचार्य सौ. अर्चना पांगिरेकर	७९
२७	श्रम	- प्रा. सौ. सविता वर्णे	८१
२८	लघुपटाने जपली मौनी विद्यापीठाच्या समाज प्रबोधनाची परंपरा	- प्रा. बाजीराव पाटील	८३
२९	चला आय. सी. टी. बद्दल माहिती घेऊया	- श्री युवराज देसाई	८५
३०	आकृती बंधाच्या कचाट्यात सापडलाय शिक्षकेतर कर्मचारी	- श्री सुनील राऊळ	८६

PRINCIPAL
Acharya Jawadekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur

ग्रामसेव क प्रशिक्षण केंद्राच्या वतीने आयोजित कार्यक्रमात बोलताना
वैज्ञानिक मा. विजय तरडे

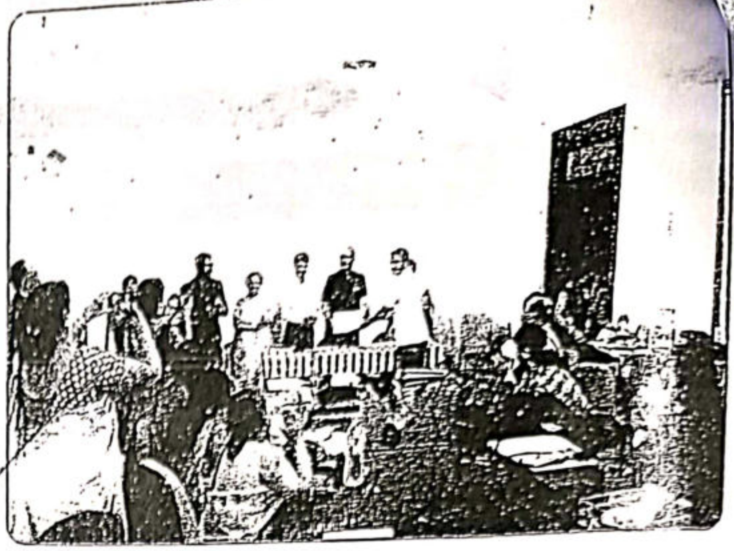

आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी
मेस्टाचे अध्यक्ष डॉ. ह. ना. जगताप यांच्या हस्ते
उत्कृष्ट शोध निबंधाचा पुरस्कार स्वीकारताना डॉ. आर. के. [illegible]ळके

ग्रामसेवक प्रशिक्षण केंद्र - अंगणवाडी सेविका व मदतनीस
कार्यशाळा प्रसंगी दीपप्रज्वलन करताना
मा. माजी उपसंचालक संपत गायकवाड व इतर मान्यवर

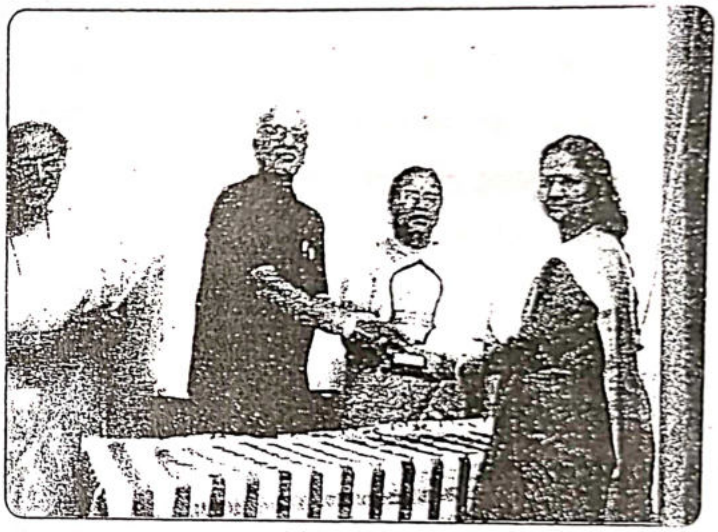

आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी -
डॉ. ह. ना. जगताप यांच्या हस्ते
मेस्टाचा पुरस्कार स्वीकारताना डॉ. प्रतिभा देसाई

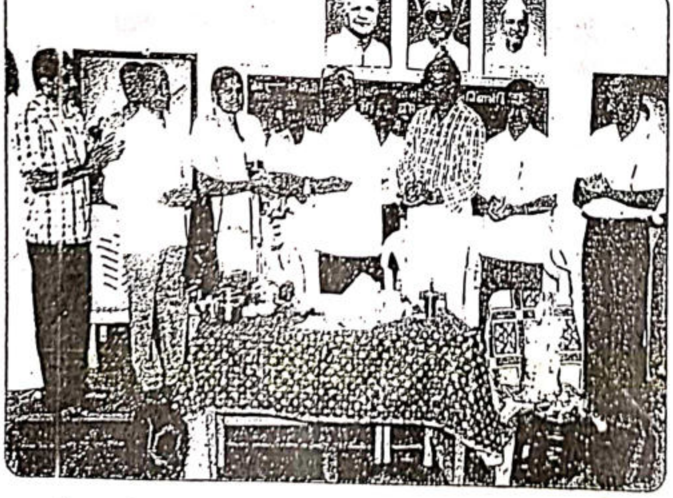

दौलत विद्या मंदिर मडिलगे बु।। हायस्कूलची विद्यार्थिनी
कु. सरीता हजारे (उत्पादन शुल्क परीक्षेत यशस्वी)
हिचा सत्कार करताना संस्थेचे विश्वस्त डॉ. जयंत कळके,
संचालक, श्री. डी. डेरे व शाळेचा स्टाफ

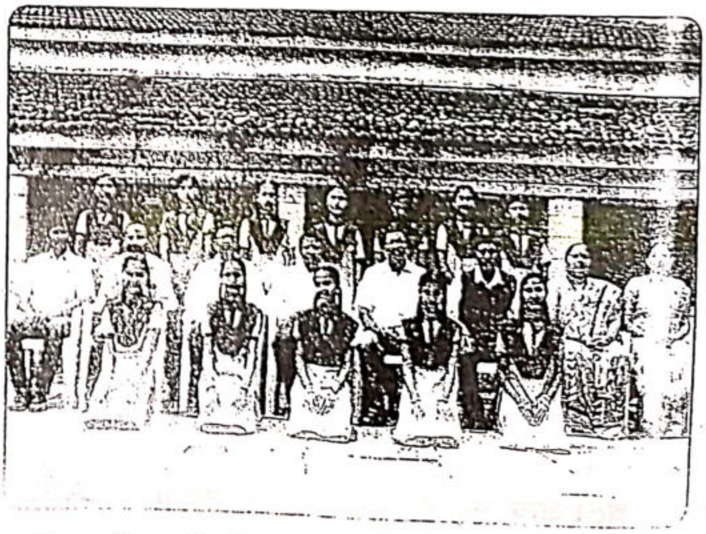

दौलत वि[illegible] मंदिर मडिलगे बु।। जिल्हास्तरीय कबड्डीसाठी निव[illegible]
[illegible]

स्थानिक इतिहास लेखन एक नवोपक्रम

प्रा. डॉ. आर.के. शेळके
सहायक प्राध्यापक
आचार्य जांवडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी
ई-मेल : drkshelake@gmail.com मोबाईल नं.:८२७५४५९२३०, ७२१८६८५९८८

प्रस्तावना

मानवाच्या जन्माबरोबरच इतिहासाचा जन्म झाला. आधुनिक जगात इतिहासाला महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झाले आहे. इतिहासाचे अभ्यासक इतिहासाचा सांगोपांग अभ्यास करत असतात. 'भूतकालीन मनोरंजक व संस्मरणीय घटनांचा शोध म्हणजे इतिहास होय.' अशी व्याख्या इतिहासाचा जनक हेरॉडॉट्स यांनी केली आहे. या व्याख्येनुसार मनोरंजक व संस्मरणीय घटनांचा शोधच फक्त इतिहासाने बदलत्या आधुनिक दृष्टिकोनानुसार इतिहास विषयाची व्याप्ती मोठ्या प्रमाणात वाढली आहे.

इतिहासाचे विविध प्रकार आहेत. त्याचे वर्गीकरण करताना अनेक निकषांनुसार वर्गीकरण केले जाते. त्यापैकीच प्रदेशानुसार १) स्थानिक २) प्रादेशिक ३) राष्ट्रीय ४) विश्व/जागतिक इतिहास असे प्रकार पडतात.

बी. एड. अभ्यासक्रमातील इतिहास अध्यापन पद्धतीच्या छात्राध्यापकांमध्ये इतिहास लेखनाची आवड निर्माण व्हावी तसेच आपण जागतिक स्तरावरील इतिहास अभ्यासत असतो मात्र आपल्या गावात, आजूबाजूच्या परिसरात अनेक ऐतिहासिक घटना घडलेल्या असतात ऐतिहासिक वास्तू, मंदिरे असतात याकडे आपण कधी ऐतिहासिक दृष्टिकोनातून पाहतोच असे नाही म्हणून प्रस्तुत स्थानिक इतिहास लेखन हा नवोपक्रम शैक्षणिक वर्ष २०१०-११ मध्ये हाती घेण्यात आला होता.

स्थानिक इतिहास संकल्पनाः

विशिष्ट भागाच्या अगर स्थळाच्या इतिहासास स्थानिक इतिहास म्हणतात. या प्रकारात विशिष्ट व निवडलेल्या स्थळाच्या अगदी उत्पत्ती सिद्धांतापासून ते आजपर्यंतच्या त्या स्थळाचा इतिहास मोडतो.

स्थानिक इतिहासाचे फायदेः

१) संबंधित स्थानिक विभागातील रूढी परंपरा समजतात.

२) ऐतिहासिक घटनांमधील पूर्वजांचे योगदान समजल्यावर पूर्वजांविषयी आदरभाव निर्माण होतो.

३) आपल्याला उज्ज्वल भूतकाल आहे याची जाणीव होते.

४) भूतकाळाशी जवळचे नाते जोडले जाते त्यामुळे भविष्यासाठी प्रेरणा मिळते.

५) स्थानिक ऐतिहासिक वास्तू, किल्ले, संग्रहालय इ. ना भेट देणे शक्य होत असल्याने प्रत्यक्ष अनुभूती मिळते.

६) स्थळांना भेटी दिल्याने निरीक्षण क्षमता वाढते.

७) आपल्या पूर्वजांनी केलेले कार्य यामुळे अभिमान ची भावना जागृत होते.

एखाद्या गावी नदी, किल्ला असेल, लढाई झाली असेल, जुने मंदिर असेल तर यांचा अभ्यासपूर्ण इतिहास लिहिता येतो. मात्र असे लेखन करताना संशोधकांनी विश्वसनीय साधनांचा उपयोग करणे गरजेचे आहे.

नवोपक्रमाची उद्दिष्टेः

१) बी. एड. मधील इतिहास अध्यापन पद्धतीच्या छात्राध्यापकांना स्थानिक इतिहास लेखनासंबंधी ची सविस्तर माहिती देणे.

२) इतिहास अध्यापन पद्धतीच्या छात्राध्यापकांना स्थानिक इतिहास लेखनासाठी मार्गदर्शन करणे, प्रेरणा देणे.

३) स्थानिक इतिहास लेखनाचे अहवालरूपाने प्रकाशन करणे.

नवोपक्रमाची कार्यवाहीः

प्रस्तुत नवोपक्रमासाठी संशोधकांने प्रथम इतिहास अध्यापन पद्धती छात्राध्यापकांना व्याख्यानाद्वारे स्थानिक इतिहास ही संकल्पना स्पष्ट केली. त्यानंतर स्थानिक इतिहास लेखन कसे करावे यासंबंधी मार्गदर्शन केले. प्रत्येक छात्राध्यापकाने आपल्या गावातील, परिसरातील ऐतिहासिक घटना, मंदिर वास्तू, किल्ला याबाबींची निवड करून स्थानिक इतिहास लेखनासाठीचा विषय निश्चित केला. त्याचे नियोजन खालीलप्रमाणेः- यामध्ये शैक्षणिक वर्ष २०१०-'११ मध्ये बी. एड. प्रशिक्षणार्थींनी सहभाग घेऊन स्थानिक इतिहासाचे लेखन केले आहे.

कहाँ छुपा के रख दूँ मैं अपने हिस्से की शराफत
जिधर भी देखता हूँ उधर बेईमान खडे हैं।।
क्या खूब तरक्की कर रहा है अब देश देखिये,
खेतों मे बिल्डर, सडक पर किसान खडे हैं।।

तुम्ही स्वयंप्रकाशित व्हा. परप्रकाशित राहू नका.
स्वतःच्या बुद्धीवर विश्वास ठेवा.
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर -

क्र.	प्रशिक्षणार्थींचे नाव	स्थानिक इतिहास लेखनाचा विषय
१.	रविराज विश्वास पाटील	भुदरगडची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
२.	नाईक माया गोविंद	कागलची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
३.	सरिता आण्णासो पुजारी	कोल्हापूर शहराची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
४.	अश्विनी बाबूराव देसाई	म्हसवे गावची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
५.	सरिता मारुती परीट	राशिवड्याची माती
६.	सागर धर्मराज माने	रांगणा किल्ला
७.	राजू बसाप्पा बिद्रेवाडी	किल्ले पन्हाळगड
८.	आशा तानाजी कांबळे	किल्ले रायगड
९.	रेश्मा भगवान माळवे	औंधचे वस्तुसंग्रहालय, श्री भवानी चित्रसंग्रहालय
१०.	आर. आर. गुरव	प्राचीन कालीन पटवर्धन राजवाडा
११.	माया सुभाष कुरणे	कोपेश्वर मंदिर
१२.	रणजित बाळू पाटील	चक्रेश्वर मंदिर
१३.	अमोल संभाजी महापुरे	महालक्ष्मी मंदिर
१४.	सुप्रिया पांडुरंग बाबर	जोमकाई देवी
१५.	रणजित बाबर चौगले	श्री क्षेत्र नृसिंहवाडी
१६.	व्ही. जे. माने	महादेव मंदिर
१७.	शरद भरत भोसले	ओरमदेव मंदिर

वरीलप्रमाणे विषयांची निवड करून प्रशिक्षणार्थींनी स्थानिक इतिहासाचे लेखन केले. प्रस्तुत नवोपक्रमाचा दीपावलीच्या सुट्टीत पूर्ण करण्यात आला. त्यानंतर त्याचे हस्तलिखित एकत्र करून विषयनिहाय विभागणी करून प्रकाशन करण्यात आले.

नवोपक्रमाची उपलब्धी/उपयोगिता:

१) स्वत:च्या परिसराविषयीची ऐतिहासिक, धार्मिक माहिती मिळाल्याने त्यांच्यामध्ये ऐतिहासिक अभिमान जागृत झाला.

२) सर्व प्रशिक्षणार्थींनी ऐतिहासिक दस्तऐवजाचे जसे लेखन करतात त्या पद्धतीने लेखन केले आहे.

३) स्थानिक इतिहास लेखनात गरजेनुरूप काही प्रशिक्षणार्थींनी छायाचित्रांचा वापर केला आहे.

४) स्थानिक इतिहास लेखनात व्यावसायिक संधी उपलब्ध असल्याची जाणीव प्रशिक्षणार्थींमध्ये निर्माण झाली.

५) सर्वच प्रशिक्षणार्थींनी इतिहास शिक्षकांसाठी असे उपक्रम महत्त्वाचे असल्याचे आवर्जून नमूद केले आहे.

समारोप:

प्रस्तुत नवोपक्रमाची अंमलबजावणी करताना संशोधकालाही वेगळे व आनंददायी अनुभव मिळाले. महाविद्यालयाचे नॅक पुनर्मूल्यांकनावेळी पिअर टीमनेही प्रस्तुत नवोपक्रमाचे कौतुक केले आहे. इतिहास शिक्षक प्रशिक्षक म्हणून हा नवोपक्रम प्रशिक्षणार्थींसाठी उपयुक्त असल्याचे दिसून येते.

The goal is not to change who you are, but to become more of who you are at your best

- Sally Hogshead

मुक्त आणि निर्भय मनाच्या व्यक्ती निर्माण करणे हा खऱ्या शिक्षणाचा हेतू आहे.

- जे. कृष्णमूर्ती -